

Жоламан ШАХАНОВ

Толқуақлар

Сокнағы

84.5/893
Ш 31

Сабит Муканов
Айындағы облыстық
кітапхананың кітап
қорына автордан
ескертуім.
Ш. Жетпіс
2014 ж.

Книга должна быть возвращена
не позже указанного здесь срока

Количество предыдущих выдач

28.04.15.72/29
18/122 Садовы

*Марқұм әкем
Шаяхмет Шаханұлына
арнаймын*

Жоламан ШАХАНОВ

Қолақайлар соқпағы

БІРІНШІ КІТАП

Петропавл қаласы
2008 жыл

ББК 84(Қаз)- 7

Ш 31

Шаханов Ж.

Ш 31 **Сықақтар.** - Петропавл - 2008 ж.

1-кітап. - 144 бет.

ISBN 978-601-7029-09-8

Осы жинағымның жарыққа шығуына жылы ниетпен қол
ұшын беріп, жол ашқан

Құдайберген Қалиевке,

Айдарбек Сапаровқа,

Есжан Оразалинге,

Жанғазы Артықбаевқа,

Мұстафа Аллаяхаровке,

Марат Мергеновке,

Марат Әубәкіровке

жүрек жарды шексіз алғысымды білдіремін.

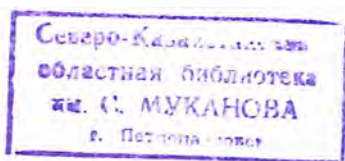
Автор

50435

ББК 84(Қаз)- 7

ISBN 978-601-7029-09-8

© Шаханов Ж., 2008

АЛҒЫ СӨЗ

Жөкең жымия біледі!

Әмсе тілші, қаламгер атаулының көздегені көркем шығарма десек те, өмірді тануына, талантына орай бірі дариядай көсіліп, енді бірі жазықта жай ғана аққан өзендей, әйтеуір, өнер мұхитына бет түзеді. Тентек шоқпарына сенсе, қаршадайынан қолына қаламын ұстап, жазу өнерін жүрегіне ұялатқан бұл әлгі қаламы мен тіліне жүгінеді.

Тіл демекші, кестенің өрнегін өретін өткір сөз өнерінің орны қаламгер тірлігінде өлшеусіз. Тіл қадірін жастай біліп, шымшыма уытымен ойып түсетін Жоламан Шахановтың есімі ежелден таныс еді бізге. Баршамыздың балалық шағымызда қолымызға нөқта ұстатқан «Пионерде» осы Жөкең бізден бұрын орын алды. Баланың да, ересектің де езуін жидырмайтын қисық-қыңыр өлеңдері, сүзеген сөздері Жөкеңнің өзімен бірге жасап, мойындағы қызыл галстугын ағытып тастаған аға шағына адым жасаған.

Жөкең өзіміздің «Солтүстік Қазақстанды» сықақтарымен байытып, арада жылдар өтер-өтпесте «Араның» өзіне ауыл-үй қонып алды.

Әрине, «Арада» Жөкеңнің ағайыны отырмаса да, оның дарыны Жүсіп Алтайбаев, Оспанхан Әубәкіров, Шона Смаханұлы, Ғаббас Қабышев, Үмбетбай Уайдин,

Қажытай Илиясов сияқты сатира сарбаздарының жанына жақты. Шоңайна шумақтары, шөгір сықақтары Шахан әулетінің әзілкешін әйгілеп, бірқақпайдың беткеұстар қаламгеріне құрметті арттыра түсті.

Әр сықақшының өз кейіпкері, сол арқылы оң жамбасқа алар әдіс-айласы болады. Жөкеңнің әзіл-оспағының өміріміздің жуан ортасынан алынған ақиқат адамдардың сырт бейнесін емес, ішкі дүниесін ақтарып тастайтын қуаты мол екенін білгендіктен, әуелі сәл жымыып, кейін қосыла күлеміз. Жөкең сол күлкіні кейде көз жасына айналдырып та жібере алады. Себебі, сылдыр сөз мұрат емес, сұмдық мінез, сумаң қылық ұят екенімен түйіндеген әзіл-оспақтың шоқпары зілді келеді.

Осы редакцияға келгенде «Кетік тіс» деген келемеж сықағымен марқұм редакторымыз Уәп Рақымжановтан бастап, баршамызды күлкіге бөктірген Жөкең әзіл-оспақ «ойынымен» отыз жылдан аса ойнап келеді. Ойнап деуіміз ерсі емес, қоғамдағы сан қилы қиғаш, қисық ойлыларға ойран салып жүр.

Бүгінде сықақ жүгін белі бүгілмей арқалаған қалпы ол. Алыста мұнартқан балдырған күнгі балапан сын-сықақ аңдампаз, аңғарымпаз ата әзілге айналған.

Жоламан ағамыздың сықақшы болмауға қақысы жоқ сияқты саналады. Арамызда қағыту мен қалжың қатар жүретін қазақпыз ғой, кейде аңдамай сөйлегенді алғыр әзілмен тіліп түседі. Мен оның ауылын, ағайынын, әсіресе, ата-анасын жақсы білетіндіктен, Жөкең-

нің әзіл-оспағында тектіліктің тамыры бар ғой деп ойлаймын. Өйткені, әкесі Шаяхмет марқұмды талай мәрте көргенмін. Жүзге таяп өмірден озды. Ажал құрық салғалы жатқанның өзінде жүзінде қайғыдан гөрі қалжыңы басым ба деп ойладым. Бірде хал сұрауға барғанымда: «Дәрігер атаулыны шақыра-шақыра қалжыраттым ғой деймін. Кетіп тынбасам болмас, келесі шақырғанымна нанбайды ғой», – деп әзілдеді. Соған қоса, «Кемпірімді аяймын. Мен жоқта мыналар көз қырын салмай ма деп қорқамын. Әйтпесе, енді аяйтын дәнеңе қалған жоқ», – деп баршамызды күлдірді.

Науқастанып, әрі-бері деп жатқан адамның сөзі осы. Сол жерде ұлы Абайдың нағашыларының бірі «Шаншардың қулары» деп аталып кеткен Тондайдың: «Жазыла-жазыла қожа-молдалардан ұят болды. Енді өлу керек шығар» деген сөзі ойға оралды.

Шаяхмет марқұмның тілі, расында да, шаншудай өткір екеніне жеңгелерінің қойған мына аты да куә. Ол бала кезінде қушыкеш, әзілқой, өткір тілді болған. Өмір бойы осылай екенін жаңа айтып өттім. Тілінің бізіне бола жеңгелері «Шаян» деп атаған екен. Шал ақын ауданындағы Жаңажол ауылының кәрі-жасы бүгінге дейін Шаяхмет емес Шаян дейді.

Ауыл адамының тұрмысы қызық қой. Аңғалдау, сенгіштеу, кең де кеңпейіл. Таңын күліп қарсы алып, түннен қалған қамығуын таңертеңгілік ішкен шайымен шайып жіберетін жан жомарттығы әзіл-қалжыңға бейім тұрады. Той-думандарда ғана емес, екі-үш адамның

басы қосылған жерде небір күлдіргі оқиғаларды, ойнап болсын ойдан шығарған яки өмірдің өзінен ойып алғандай ақиқатты әзіл-оспаққа айналдыратын қылықтары құймақұлақ жастарға жұқпай тұрсын ба? Сол ортада небір айтқыштар бар. Өздері ұмытылуы мүмкін, сөздері өлмеген. Әлгі Шаяхмет атамыз солардың көзін көрген, кейінгілер оның өзінен сөз ұғып қалған. Міне, Жөкеңнің сын-сықаққа, әзіл-қалжыңға үйірлігі осындай ортада өскендігінен.

Тіпті, әзіл сөзін бастарда әуелі өзі күліп алатын әдеті бар. Бір көзі күлімдеп, биязы үнмен бастайды. Аяғы қалжыңмен тамамдалады. Марқұм әкесі де солай еді. Тура Қожанасырдың тірлігі.

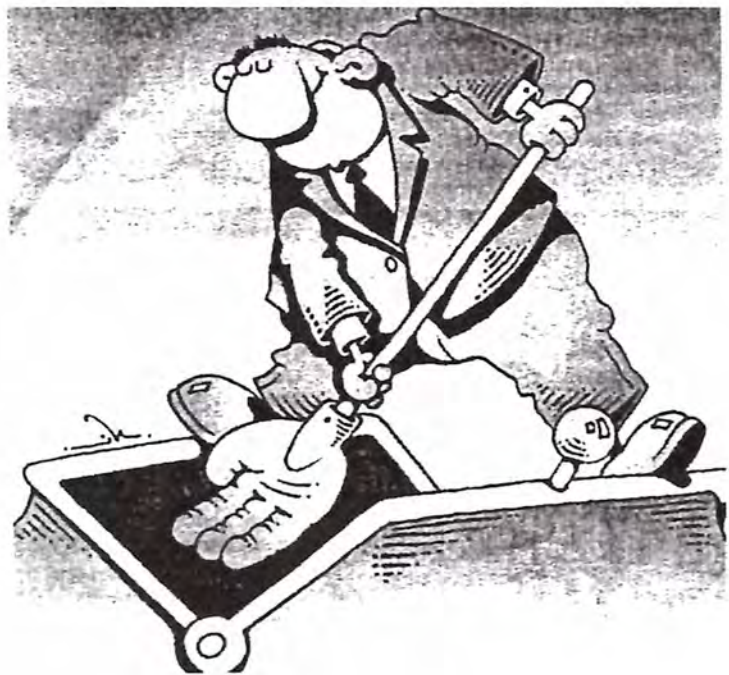
Жөкеңнің бүгінгі шығармаларының аумағы зор. Ауыл-аймақтың әдеттегі қазақи қалжыңынан әлдеқайда салмақты. Қоғамдық мәні бар, естіген-оқыған сайын санаңа сілкініс беріп, бойынды үйіреді.

Айылын жимайтын қуларға құрық салатын, тентектерді тұсайтын, жұмыртқадан жүн қырыққан арамзалардың адымын аштырмайтын, ауылдың айтқыштары аузына түкірген Жөкең әзіл-оспағын қояр емес. Күле білу де өнер әрі жетістік!

**Зейнолла Әкімжанов,
ақын, Қазақстан Жазушылар
одағының мүшесі**

Бірінші бөлім

СЫҚАҚТАР

Ойбай, қыз қашты

– Ойбай, ойбай,
Қыз қашты.
Қыз қашты.
Танымайтын,
Білмейтін
Тағы бірдің
Есігін ашты.
Тағдырдың
Бұл жазуына
Шыдай алмай
Есім қашты, –
деп көршім
Ашуға мініп
Қатты састы.

– Е, көрші,
Қашса, қашсын –
Жасы асқан,
Пісіп, қатқан
Қыз емес пе!
Теңін тапсын.
Ыдыс жуып,
Бала туып,
Үйлі болып,
Күйлі болып,
Бағын ашсын, –

деп көршіме
Басу айттым.

– Ойбай-ау!
Ана жылы
Жасы жетіп,
Қашып кетіп,
Көрші ауылға
Келін болған.
Ой, құрысын.
Сондағы қуаныш
Тегін болған.
Жылға жетпей,
Ұзап кетпей
Қайтып келді.
Қолында бала
«Әтәлап» әнін
Айтып келді.

Былтыр тағы
Қашып кеткен.
Көрші ауылдан
Асып кеткен.
Барған жері
Жайсыз болып,
Жылға жетпей
Байсыз болып,
Кеткен ізімен,

Титтей қызымен
Қызым тағы
Қайтып келді.
Көрмесім енді
Бай болсын деп.
Соңғы сөзін
Айтып келді.
Сөйткен қызым
Кеше тағы
Көше кезген біреумен
Бірге еріп кетті.
Сәбилерін жылатып,
Бізге беріп кетті.
Қойшы, бар уайым
Ол болмай тұр.
Жылда байға шығып,
Қызым оңбай тұр, –
деп көршім
Мұңын шақты.

Көршінің мұңына
Жүрегім сыздады.
Не керек, көріп жүрміз,
Келін боп оңдырмай,
Ұшып-қонған қыздарды.

Жемқорлардың монологы

Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Үйренген ауыз қоя ма?
Жемқор көмей тоя ма.
Жесек те, жемедік деп,
Сөз айтамыз бояма.
Сол сөзімізге иланып,
Жемейді деп ойлама!

Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Жегенде қандай, тойым жоқ.
Қазына-қаржыдан ойып жеп,
Үйдегі жан басына
Бір-бір машина мінгіздік.
Қабаттап ауласына
Бір-бір коттедж тұрғыздық.

Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Жегенімізді аз көрдік.
Түйені түтімен өңгердік.
Таза айлықты санамай,
Сырт кірісті жөн көрдік.
Қауіп-қатерге қарамай,
Жемқорлыққа дем бердік.
Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Жеудің тауып амалын,

Заңның бұзып қамалын,
Бөлінген қаржы мол деп,
Құрылыстан да қырып алдық.
Құм емес, балшықпен өңдеп,
Тас жолдан да сығып алдық.
Айта берсең, не керек,
Жеудің бізге сыры қанық.

Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Кәрілерді қолдаймыз деп,
Сырқаттарды оңдаймыз деп.
Олардың да табағына қол салдық.
Оралмандарға бөлінген қаржыдан
Бөліп-жарып, олжа алдық.
Тендерлерді ұтқандарға да
Бөліп бер деп қолқа салдық.
Айта берсең, не керек,
Жеудің жолын қолға алдық.

Жеп жатырмыз,
Жеп жатырмыз.
Өңешке тұрып қақалмасақ,
Темір торға тақалмасақ,
Жемқорлықты қоймаймыз.
Жеген сайын тоймаймыз.
Тек, Құдай, өзің сақта.
Сақтамасаң, ақтамасаң,
Пара беріп сытылармыз
Не болмаса,
Шетелге қашып құтылармыз.

Парақордың монологы

«Сақтансаң
Құдай сақтайды»
деп жүрдік.
Соны білсек те,
Аз-мұздап
Жеп жүрдік.
Өңеш деген –
Қызыл ет.
Жегенді жек көрді ме!
Билік деген –
Қызмет.
Қанағат деп көрді ме!

«Дәніккеннен
Құныққан жаман»
Деген түйін бар.
Соны білсек те,
Бара-бара
Құлқынға құйып
Жеген күйім бар.
Пара алмасақ,
Тұра алмадық.
Қалта құрғап,
Жүре алмадық.
Сол парадан
Олжа құйып,

50435

Балқыдық.
Ақша жиып,
Буына қызып,
Шалқыдық.
Не керек,
Пара бергенді
Ақтап жүрдік.
Пәле-жаладан
Сақтап жүрдік.
Бермегенді
Су түбіне
Тастап жүрдік.

«Алсаң –
Жымын білдірме.
Берсең –
Ымын білдірме»
Деген бар.
Соны білсек те,
Құнығып кеттік.
Пара алуға
Жұмылып кеттік.
Әй, әттегені –
Алудың да,
Берудің де,
Бәрі сәтті болмайды екен.
Құныққанның арты
Бәрібір оңбайды екен.

Северо-Казахстанская
областная библиотека
им. Г. МУКАНОВА
г. Петропавловск

Қоймай жүріп,
Тоймай жүріп
Пара алып
Қолға түстік.
Құтылмастай
Торға түстік.

Енді, міне, өзіміз
Шыбын жанды қорғаштап,
Пара беріп жүрміз.
Ар-ұятты қолға ұстап,
Әркімге еніп жүрміз.
Параның дөкейін
Енді-енді көріп жүрміз.

Жылмағай

– Жылмиғаны не еткені?
– Жылмиып түпке жеткені.
Арыз жазып үстіңнен,
Бүлдіріп бір іс кеткені.

– Жылмиғаны не еткені?
– Жылтыңдап бір өткені.
Өтірікті сапырып,
Үстіңнен өсек төккені.

– Жылмиғаны не еткені?
– Жымға өңі көшкені.
Іштен ойлап жамандық,
Жолыңа пәле еккені.

– Жылмиғаны не еткені?
– Сырын бермей кеткені.
Алдыңа терең ор қазып,
Артыңнан бір тепкені.

***

Жылмыңдаған жылмағай,
Біреулер бар-ау дос болар.
Жымын бұзсаң аңдамай,
Жаудан жаман қас болар.

«Керемет» дәрігер

Өзін-өзі мақтайтын,
«Керемет» дәрігер екен.
Тыным таппайтын,
Жұмысқа әбігер екен.
– Жаныңды сақтайтын
Алдымен мен,
Сосын дәрі, – дер екен.
Сырқатыңды
Сыртынан біліп,
Ішке бір үңілмейді екен.
Диагноз
айтудан да,
Әсте бір сүрінбейді екен.
Уыс-уыс дәрі жазып,
«Көк қағаз» беруден де
Қолы бір үзілмейді екен.

***

Сарнағанда
Ауызы жабылмайтын,
Алдынан жан
сауығып, жазылмайтын
Дәрігерлер бізде жоқ емес.
Ісіне көңілің тоқ емес.

Не демедік

Тірісінде –
Бұл ағанды
Бірге
жүргендер,
Неше түрлі
Сыбаған-ды.

Біреулер:
Қабағы қалың,
Қараң дейтін.
Су татырмас
Сараң дейтін.

Біреулер:
Қайырымы жоқ
Тікшіл дейтін.
Ұйымды бұзар
Жікшіл дейтін.

Біреулер:
Елбеңдеп жүрер
Ішкір дейтін.
Есебін білер
Ышқыр дейтін.

Біреулер:
Көрсеқызар

Сұйық дейтін.
Сырын ашпас
Тұйық дейтін.

Біреулер:
Жалған айтар
Жалашыл дейтін.
Өзін ойлар
Дарашыл дейтін.

Не керек,
Бұл ағанды
Не демедік.
Тірісінде –
Елемедік.

Өлгенде,
Келесі күні
Көмгенде,
Кемсеңдеп,
Көзімізді парладық.
Еңсеңдеп,
Сөзімізді арнадық.

Біреулер:
– Бұл ағаң,
Бәрімізге ұнаған

Дана, – деді.
– Пейілі кең
Бәрімізге құлаған
Пана, – деді.

Біреулер:
– Ала жіпті
Аттамаған
Адал, – деді.
Ешкім
даттамаған
Адам, – деді.

Біреулер:
– Қарапайым,
Қайырымды
Кісі, – деді.
– Өлмейді,
Өшпейді
Ісі, – деді.

Не керек,
Бұл ағанды
Өлгесін
Не демедік.
Тек,
Құдайға ғана
Теңемедік!

Жайлы орын

Бұрын МАИ-дағылар
Шіренген паң болатын.
Жүрген ізі қым-қуыт,
Кеткендей жын қуып,
Арты қара шаң болатын.
Жылтиғанын ұқпасаң,
Қалтасына тықпасаң,
Жазған сөзі заң болатын.
Не керек,
Айлыққа шайлық қосып,
Шайлыққа майлық қосып,
Өзгелерден бай болатын.
Көңілдері жай болатын.

Енді, міне, кедендегілер
МАИ-дағылардан асып кетті.
Шеттерінен жүйрік мініп,
Шетелдік мүлік жиып,
Байлықтары тасып кетті.
Не керек,
Кедендегілер семіз болғасын,
Айлықтары егіз болғасын,
Қызыл жағаның біразы
Кеденге қашып кетті.

Есеппен үйлену

– Айналайын, Амангүл,
Күй талғайтын заман бұл.
Айып етпе, сұрасам,
Көкейде көп сауал тұр.
«Тең-теңімен,
Тезек қабымен» десек те,
Мына нарық заманда,
Жүгінейік есепке.

Әкең қалай, төре ме?
Мал бағып, егін еге ме?
Қыз-күйеуге тіреу боп,
Байлығынан бөле ме?
Шешен қалай, айғай ма?
Ойбайына салмай ма?
Күйеу бала деп қоқиып,
Мойынға мініп алмай ма?

– Жо-жоқ!
Шешем менің аңқылдақ,
Ұрыспайды шаңқылдап.
Жүзік-сырға сыйласаң,
Жақсы көрер жарқылдап.
Әкем менің табыскер.
Түсіп жатқан табыс мол.
Бабын тапқан бәрінің,

Ойда-қырда таныс мол.
Байлықтан да кенде емес.
Өзгелерден кем де емес.
Шен десең, шені бар.
Жеуге де ебі бар.
Жасыратын несі бар,
Қос үйді салып қойды,
Жасауымды алып қойды.
Тек өзіңе айтарым:
Қолыма келіп ен деймін.
Бөтен жерге барып,
Келін болуға көнбеймін.

– Болды, болды!
Әкел қолды.
Міне, бізге осы лайық.
Не тұрыс бар, қосылайық.

***

Осылайша екі жас
Есеппен танысты.
Бірақ баянсыз махаббат,
Болмай шықты табысты.

Кеңшардан не қалды?

- Зоотехник қайда?
- Қасапшы болып,
базар қуып кетті.
- Веттехник қайда?
- Қожалық құрып,
бала қуып кетті.
- Сельсовет қайда?
- Селсоқ болып, ойда жүр.
- Парторг қайда?
- Асаба болып, тойда жүр.
- Экономист қайда?
- Делдал болып, ел кезуде.
- Инженер қайда?
- Көрік басып, темір кесуде.
- Директор қайда?
- Пайын алып,
қалаға тайып тұрған.
- Басбух қайда?
- Бәрін жауып,
зым-зия ғайып болған.
- Олар басқарған кеңшар қайда?
Кеңшардың аты қайда?
- Бір бүктеп, тарихқа салып қойды.
- Көл-көсір заты қайда?
- Алаяқтар талап алып қойды.
- Сонда кеңшардан не қалды?
- Халқы қалды,
көздері мөлдіреп,
Ауылы қалды,
үйлері селдіреп.

Домалақ

Көзі де домалақ,
Өзі де домалақ.
Көшеде көрсен,
Жүргені домалап.
Содан жұрт
Десе керек Домалақ.

Бірақ
Гәп басқада боп тұр.
Сол Домалақ
Кенедей жабысып,
Бізге масқара боп тұр.

Құлағын тігіп,
Сөзімізді тізеді.
Соңымыздан бүгіп,
Ізімізді сүзеді.
Содан соң жобалап,
Жазады кеп,
Арызды домалақ.

Біреулер
Сол арыздан сүрініп,
Мерт болды.
Біреулер

Қызыл шоқтай бүлініп,
Өрт болды.
Не керек,
Сол Домалақ
Шырқымызды бұзар
Дерт болды.

***

– Әй, Домалақ,
Кетсең екен,
Кеңсемізден домалап.
Демес едік:
«Болды саған обал-ақ!»

Сұзанақ

Жұрт Сағымды
– Жүрісі алымды,
Аузы салымды
Иісшіл, – дейді.

Жұрт айтса
Тегін айтпайды.
Сағым үйіне
Құр ауыз қайтпайды.

Той-думан,
Ойын-сауық
Қайда болады.
Сағым сонда
Ебін тауып
Пайда болады.

Жігіттер жымпиып,
Кафеде тұңғиық
Қоса қалса бастарын
Сағым сонда
Келе қалады
Жиғызбай астарын.

Не керек,
Ишетін ас,
Жазатын бас
Қайда болса,
Сағым сонда
Пайда болса
Иісшіл, – демей
Не дейміз.

***

Шақырусыз барсаң,
Құның болмайды.
Сұғанақ болсаң,
Жұғым болмайды.

«Ал, давай!»

Асаба айтты:
– Ал, давай!
Жұрт алып қойды
Алдамай.

Асабаның
«Ал, давайы»
Ұнап қалды.
Талай жұрт
Тұра алмай
Құлап қалды.

Не керек,
Тойдың шырқы бұзылды.
Мына бір қысқа,
Ана бір ұзынды
Салып қалды.
Мұны көрген әйелі
Шыдай алмай
Талып қалды.

Мына бір жантық
Шынтақтап жатып,
Арақты жайпады.
Сөзінде болмай,

Береке-тамтық
Олай-бұлай шайқады.

Бір сөзі
Біреуге тәтті болды.
Бір сөзі
Біреуге қатты болды.
Бұдан да
Ұрыс басталды.
Көз көгеріп,
әр жерде,
Уыс-уыс шаш қалды.

Біреуі ащы судан
Жүре алмай
Жыбыршып жатты.
Біреуі таяқ жеп,
Тұра алмай
Ыңырсып жатты.
Не керек,
Тойдың сәні кетті.
Астың мәні кетті.
Той той болмады.
Қызық бойға қонбады.

***

Асаба
Ән айтып
Сауық кұрса,
Қызық айтып,
жұрт көңілін
тауып тұрса.
Тойдың той болғанын
көріп жүрміз,
Ал кейбір асабаның
Мынандай тойына
Ұятты болып,
өліп жүрміз.

Пысықтың баспалдағы

Көкен деген біреу бар,
Өзінде мықты тіреу бар,
Жұрт өссе елеулі ісімен,
Ол өсіп жүр демеушісімен.

Алғашында рядовой болды,
Тіл алғыш ходовой болды.
Шыбық басын сындырмай-ақ,
Тапсырған істі тындырмай-ақ,
«Пысық» атанып,
Көзге түскен Көкенің
Көп кешікпей зам болды.
Айтқан сөзі заң болды.
Қарсы келсең лаң болды.
Сөйтіп жүріп Көкен ерің,
Бастығы болып алды,
Дырдай бір мекеменің...

Қазір сол Көкенің
Дейді бізге «Көкенмін».
Амал қанша,
Көке дейміз,
Көке демесек
Өкпе жейміз.
Жұмыстан да,
Көп кешікпей
Кеткендейміз.

Жалған күліп жылтыраған...

Ә десең, мә деуді
Жөн көретін,
Жөн айтсаң
Ашуды өңгеретін,
Сыр айтсаң
Сырт айналып
Өң беретін –
Адамнан без.

Бар болсаң,
Ішіңе еніп
Бауыр болатын.
Жоқ болсаң,
Мініңді теріп,
Жауың болатын.
Жүзіңді берсең,
Еркін кетіп
Жымындап еркелейтін.
«Сүріндім», – десең
Теріс кетіп
Сыртыңнан желкелейтін –
Адамнан без.

Сөзі сұйық,
Ойы жоқ, сылдыраған,

Жүзі тұйық,
Жалған күліп жылтыраған,
Өсек десе,
Елең болып,
Шындық десе,
Керең болып,
Ауып жүретін,
Дау десе
Шауып жүретін –
Адамнан без.

*Есеп білмеген
есек болмайды*

– Е, балам,
Екіге екiнi қоссам
Не болады?
– Е, әке,
Екіге екiнi қоссам
Бес болады.
– Ой, ақымақ,
Сенде қашан
Ес болады?
Үйрен!
Үйренбесең,
Кеш болады.
Әйтпесе,
Мына түрiңмен
Дүңгiле боп,
Түбiме жетерсiң.
Есеп бiлмей,
Есейген соң,
Есек боп кетерсiң, –
Деп әкесi шағынатын.
Ал баласы бәрiбiр
Артық айтып,
Кем айтып,
Есептен жаңылатын.

Сол баласы
Бүгін, міне,
Коммерсант боп
Екіге екіні қосып,
Бес қылып жүр.
Сол әкесі
Бүгін, міне,
Көңілі шат боп,
Бала тапқан табыстан
Есі шығып жүр.

***

Есеп білмеген
Есек болмайды.
Бұл қағидамды
Нарық қолдайды

Қызметтен қысқарған,
Жұмыстан тыс қалған.
Өзім күткен таныстар,
Танымай сырт алған,
Не керек,
Тасым өрден құлап,
Басым төрден сұлап,
Бағым тайған,
Бақырбас адаммын.
Сор басқан Аманмын.

***

Дәурен озар,
Тақ озар
Дегені осы-ау
Түрі жаман заманның.

Ымды білмейсің

Ымды білмейсің,
Ымды деймін-ау,
Дымды білмейсің.
Жейтін жерден
Жасып жүресің.
Алатын жерден
Қашып жүресің.
Барыңды базарлап,
Шашып жүресің.

Қанша еңбек етсең де,
Күзетшіден аспайды,
Табысың алған.
Екі оқу бітірсең де,
Баяғы орындық,
Жабысып қалған.
Үйіңнің түрі мынау:
Кең дүниеден
Тарылтып салған.

Қошқардай тірегің бар –
Сағаламайсың.
Ағалайтын жерің бар –
Ағаламайсың.

Қызметімді өсір деп
Жағаламайсың.
Байлық қуып ешкімді
Мазаламайсың.

Ал, мені көр,
Сөзіме көңіл бөл.
Мен де сендей пенде едім.
Байлықтан да кенде едім.
Бағыма келген нарықтан,
Құтылдым баяғы қалыптан.

Текені жезделейтін,
Ешкіні апалайтын,
Заманы келіп тұрғасын,
Қайтіп көкең құр қалсын.

Таныстарды сағаладым.
Дөкейлерді ағаладым.
Шыр бітірер жерлерді
Шыр айналып жағаладым.
Сен сияқты жүрмедім,
Ұялуды білмедім.

Сөйтіп жүріп,
Қызметімді өсірдім.
Үйімді кеңейтіп,
Қос қабатқа көшірдім.

Астымдағы жорғаны –
Яки жаңа «Волганы»
Меншігіме жазып алдым.
Қоймадағы тұрғанды
Ебін тауып тасып алдым.
Айлыққа айлық қосып,
Табысты асырдым.
Ана-мына кірісті,
Жымын жауып жасырдым.

Айтып-айтпай не керек,
Былқыған күйім бар.
Шылқыған күнім бар.
Ардақты түрім бар.
Салмақты үнім бар.
Е, достым,
Мына тірлігінді қой да,
Көкеңнің тілін ал,
Байитын жерді біліп ал.

Осылай деп танысым
Бір кездескенде тасынды.
Түрімді көріп жұпыны,
Ақыл айтып ашынды.
Арада өтіп бірер жыл,
Тасып жүрген танысым,
Сабасына түсіп басылды.

Тәркіленіп байлығы,
Жемқорлығы ашылды.
Бір күнде сынған шөлмектей,
Бар байлығы шашылды.

***

Байлыққа құныққан
Құтылмайды құрықтан.
Тек жүрсең, тоқ жүресің,
Иә, тәуба, деп жүресің.
Адал тапқан наныңды,
Алаңсыз жеп жүресің.

Бастыққа кім жағады

Бастыққа кім жағады?
Қолтығына су бүркіп,
Соңына ерген жағады.
Қызметім өссін деп,
«Қалың мал» берген жағады.

Бастыққа кім жағады?
Сөзін сөйлеп қылмиып,
Өсек терген жағады.
Жалған айтып жылмиып,
Мәлімет берген жағады.

Бастыққа кім жағады?
Қас-қабағын ұғынып,
Жаутаңдаған жағады.
Қол баладай жүгіріп,
Жалпаңдаған жағады.

Бастыққа кім жағады?
Айтқан сөзін екі етпей,
Бірге жеген жағады.
Сын айтып кекетпей,
«Сен жөн» деген жағады.

Қайран қалам

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Үйден безіп, көше кезіп тайрандаған.
«Шашы ұзын, ақылы қысқа» деген сөзді,
Қайдан біліп айтты екен қайран бабам.

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Арақ ішіп, шылым шегіп жайрандаған.
Қызық үшін ақшаға түн сатылып,
Сүттен ақ абыройын ойрандаған.

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Байсыз бала тауып қайқандаған.
Кінәсіз сәбиді тастанды қылып,
Көкекше ұшып-қонып сайрандаған.

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Ибасыз қылықтарды жинап алған.
Келін болса үлкендерге тіл шығарып,
Біреудің босағасын сыйламаған.

Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Қыз деген ғажап атты лайсаңдаған.
Мөлдіреген ақ сезімге кір салған,
Сен үшін жүз өліп жүр қайран анаң!

Төрелер адал демендер

Төрелер адал демендер,
Жаңылар олай дегендер.
Ел байлығын кеміріп,
Шеттерінен семіріп,
Солар емес пе, жегендер.

Кеңшарларды таратып,
Дүние-мүлкін тонаған.
Жерді өзіне санатып,
Егін салып ораған.
Төрелер емес пе, білсеңдер.

Қаланы да қалдырмай,
Керектерін қымқырған.
Анау-мынау салдырмай.
Қабат-қабат үй құрған.
Төрелер емес пе, білсеңдер.

Судай таза бола қап,
Сөз сөйлеген мінбеден.
Шетелдерге ақша сап,
Қашып жүрген түрмеден,
Төрелер емес пе, білсеңдер.

Төрелер адал демендер.
Жаңылар олай дегендер.
«Қазаншының еркі бар,
Қалай жесе, солай жер»
Деген сөзге жүгінсек,
Төрелер емес пе, жегендер.

Өсетіндер мен өшетіндер бар

Жақсылықпен күндесіп,
Жамандықпен үндесіп,
Өсетіндер бар.
Ақиқатты ақтарып,
Шындықты қақ жарып,
Өшетіндер бар.
Өсектің шегін тауып,
Есептің ебін тауып,
Өсетіндер бар.
Кішіге аға болып,
Ақыры таба болып,
Өшетіндер бар.
Саңылауды сағалап,
Танымасты ағалап,
Өсетіндер бар.
Жақсылығы жақпай,
Адалдықты таппай,
Өшетіндер бар.
Біреуге ор қазып,
Желпінетіндер бар.
Сол орға өзі түсіп,
Мертігетіндер бар.

Құбылмалы жан

Өзгелерді даттағанда,
Токтау жоқ тақылдаған жағына.
Өзін-өзі мақтағанда,
Мінгендей бір дәкейдің тағына

Зоотехниктің айтқаны

– Жолдастар,
Жаңа жылға баяндайық:
Өткен жылы не тындырдық
Енді соған аяндайық.
Әңгіме мынау ендігі:
Өткен жаздың бар жайы
Өздеріңе белгілі.
Жауын жаумай,
Жеріміз тақыр болды.
Қаншама мал
Арықтан пақыр болды.
Соған қоса
Қыстағы өкпек жел
Үмітімізді кесіп кетті,
Төбесін жалпылдатып,
Мал қораны тесіп кетті.
Жалғыз маған емес,
Мұның өзі көпке сын.
Сол суық жел
Құртты малдың өкпесін.
Болсын дейік төлі семіз,
Олқылық пен абыройды
Біздер бірге бөлісеміз.
Ауа райына
Аударамыз өкпемізді,
Биыл тағы

Жарытпады шөпке бізді.
Сөйтіп бәрін теңдеп тұрмыз,
Сүттен де, еттен де
Ептеп кем боп тұрмыз
Бірақ оқасы жоқ дейді,
Алдағы жылға сенім мол,
Өзіміз аман болсақ,
Жоспар ешқайда кетпейді!

– Жолдастар,
Кемшіліктен келісті
Шешім алайық.
Биылғы жыл жемісті
Еңбек етуді
Шешіп алайық.
Осы болды баяндамасы,
Тоқ етер аялдамасы:
Сөзіне жаның жылынар,
Аман болса
Өгізден өзгенің
Төлдейтін түрі бар!

***

Тарастық сөзіне жылына,
Осылай болып еді
Алдыңғы жылы да...

***Бұрынғы мен бүгінгінің
қыздары- ай !***

(кейбір бойжеткендерге құлаққағыс)

Бұрынғының қыздары да,
Кәдімгідей байға барған.
Келін болып бастарын
Орамалмен байлап алған.

Бүгінгінің қыздары ма,
Кәдімгідей байға барады.
Бастарына бөрік киіп,
Беттерін майлап алады.

Бұрынғының қыздары да,
Көйлек киген өкше басар.
Балтырларын жасырып,
Салдырмайтын көпке назар.

Бүгінгінің қыздары ма,
Көйлек киер бөксе басар.
Кеуделерін ашып тастап,
Аударарды көпке назар.

Бұрынғының қыздары да,
Шашын ұзын өсірген.
Қос бұрымы көлбеңдеп,
Бел етектен көсілген.

Бүгінгінің қыздары ма,
Шашын қойған қырқып жай.
Желкесін де жасырмас,
Көпей шалдың мұртындай.

Бұрынғының қыздары да,
Бала тауып ана болған.
Түн ұйқысын төрт бөліп,
Ұл-қызына пана болған.

Бүгінгінің қыздары ма,
Байға шықпай бала тапқан.
Көкек болып жүргенде
Онысын да шала тапқан.

Бұрынғының қыздары ма,
Шылым шегу білмеген.
Тойға барса ән салып,
«Қамажайды» билеген.

Бүгінгінің қыздары ма,
Шылым шеккен еркекпен.
Тойға барса желігіп,
Биге барса жер тепкен.

Бұрынғының қыздары да,
Кәдімгідей қызып ішкен.
Күмпілдетіп күбіні,
Арақ емес, қымыз ішкен.

Бүгінгінің қыздары ма,
Қымыз былай, арақ ішкен.
Танауларын тыржитып,
Қағазына қарап ішкен.

Бұрынғының қыздары да,
Ару Жібек, Баян болған.
Сүйген жарға адал болып,
Есімдері аян болған.

Бүгінгінің қыздары ма,
Қазақ болып Маша болған.
Намыс отын сөндіріп,
Бай таңдамай кәші болған.

Бұрынғының қыздары да,
Ата салтын ақтаған.
Өздеріңдей қыз болып,
Махаббатын сақтаған.

Бүгінгінің қыздары ма,
Айтып-айтпай, не керек,
Бойында көп міні бар,
Ұшып тұрған көбелек.

***

Бұрынғының қыздарын,
Әжелерден таныңдар.
Өнеге өмір соларда,
Солардан үлгі алыңдар.

Осы ағаң

Кеңселерді жағалап,
Таныстарды ағалап,
Қоймашы болған осы ағаң.

Қоғам мүлкін жымқырып,
Алып сатып, пұл қылып,
Тоймақшы болған осы ағаң.

Бабын тауып олжалап,
Заңын тауып, «Волгалап»,
Зулатып жүрген осы ағаң.

Үй салдырып сәулетті.
Қолдан жасап дәулетті,
Тулатып жүрген осы ағаң.

Көрген мұны кім теріс,
Болып бірде тексеріс,
Дүрбелең еткен осы ағаң.

Міне, осылай бір күні,
Жария болып ұрлығы,
Істі болған осы ағаң!

Саудагермен сұхбат

– Қайда барасың?

– Ауылға барам.

Тамыр-таныс,

Бауырға барам.

Тауық алам,

Май алам.

Тағысын тағы...

Арзан төлеп,

Жай алам.

– Қайда барасың?

– Қалаға барам.

Ауылға керек

Айна-тарақ,

Шампан, арақ,

Шай алам.

Тағысын тағы...

Арзан төлеп,

Жай алам.

– Сонда

Қаладан ауылға,

Ауылдан қалаға

Шабылғанда не табасындар?

– Алғанымызды асырып,
Қымбатқа сатамыз.
Тиынға тиын жапсырып,
Олжаға батамыз.

***

Апырмай,
Қаладағылар да,
Ауылдағылар да
Алыпсатар болып кеткен бе?
Бұрын ұят санар
Оғаш қылық
Бізге де келіп жеткен бе?

Измнің кесірі

Социализммен,
Коммунизммен...
Әйтеуір, не керек,
Толып жатқан «изммен»
Жетпіс жыл тыным таппай
Кедей болып бір-ақ шықтық.

Марксизммен,
Ленинизммен...
Әйтеуір, не керек
Толып жатқан «изммен»
Жириновский сияқтылардын
Миы ағып кеткенін бір-ақ ұқтық.

Пайда қайда?

Ұстаз:

– Сабақтан қалмасак,
Мектептен қашпасак,
Кітап оқып, білім алсақ,
Сол бізге пайда, – деді.

Оқушы:

– Базарға бармасак,
Темекі сатпасак,
Сіз айтқан пайдадан
Түскен ақша қайда? – деді.

Мамаң ғой

Папасы араққа тойып отыр.
Баласы сұрақты қойып отыр.
– Папа, басбух деген кім?
– Әй, ол сенің мамаң ғой.
Қалтамды ақтарып,
Көк тиын қоймайтын,
Мамаң сенің жаман ғой.
– Папа, пастух деген кім?
– Ол да сенің мамаң ғой.
Сені, мені қосып
Бағатын адам ғой.
– Папа, прокурор деген кім?
– Ол да сенің мамаң ғой.
Қатты «кәйіп» болсам,
Қуыс бөлмеге қамап алатын,
Оқтауменен сабап алатын,
Мамаң сенің жаман ғой.
– Папа, айықтырғыш деген не?
– Әй, тентек,
Қоймайтын сұрағың жоқ.
Естімейтін құлағың жоқ.
Ол мамаңның амалы ғой,
Маған құрған қамалы ғой.
Терезеден бар, қарашы,
Мылжыңды қойып айналайын,

Шөлмектегі қалғанды
Ішіп алып жайланайын.
– Ойбай, папа,
Мамам келіп қалды.
Есікті ашып,
Дәлізге еніп қалды.
Мұны естіп папасы
Өтірік ұйықтап, «өліп» қалды.

Екінші бөлім

МЫСАЛДАР

Арлан арландығын жасайды

Арланды Арыстан,
Шақырып алыстан.
«Селдір» деген орманға
Сері етіп қойды.
Андарды жиып,
Көш бастар
Ері етіп қойды.
– «Селдір» селдіремес
Қалың орман болсын.
Аңы тентіремес
Жайлы қорған болсын.
Айналасы жай тауып,
Іші аңға толсын.
Соны айтып патша
Кері кетіп қойды.

«Селдірде» қалған Арлан
Билікті қолға алған.
Серілігін бастады.
– Көжекке тиме деп,
Қарсақ пен Түлкіге,
Борсық пен Күзенге
Қатаң бұйрық тастады.
Ал өзі кимелеп,
Бұрынғы әдетін бастады.
Жеп ауыз үйренген

Жалмаудан қашпады.
Көжекті көже қылып,
Зауқын ашты.
Қоянды құрша қырып,
Мауқын басты.
Орман аруы елік еді
Соны білсе де,
Аздап елік жеді.
Барша аңға айбат шегіп,
Арыстанға еліктеді.
Сөйтіп,
Селдіреген орманды
Ну қылады.
Іші аңға толып,
Шу қылады.
Деген Арланың
«Селдір» орманын
Селдіретіп кетті.
Ұйыған бар аңын,
Тентіретіп кетті.

***

Дәл осындай серілер бар,
Сенімнен шықпаған.
Қиянат-ау ел өмірін
Зейінімен ұқпаған!

Көңіл мен Көмей

Көңіл мен Көмей
Туыс екен.
Екеуі де тоймайтын
Қуыс екен.

Көңіл деген –
Жегенде
Жалмап жеген.
Ана-мынаны
Таңдап жеген.
Алды-артын
Аңдап жеген.

Дүниені түгімен,
Қоймаларды жүгімен,
Жұтса да тоймаған.
Жеген сайын
Жесем деп ойлаған.

Не керек,
Көңіл деген –
Қолға да түспеген,
Торға да түспеген.
Айласы мол қу екен.
Жүзін білдірмес,
Жылтыңдаған су екен.

Ізін ілдірмес,
Бұлтындаған бу екен.

Ал Көмейің
Көңілге ұқсап бір,
Қылқылдатып
Өңешке тықсам дейді.
Сылқылдатып
Армансыз жұтсам дейді.

Сосын сыбайласы –
Ауыздың бергенін
Қылқылдатып жұтады.
Қарын қоймасы толғасын
Ықылық атып құсады.
Сосын қайдан оңдасын?!

Талғамай,
Не боларын
Аңдамай,
Қомағайланған Көмейің
Қолға түседі.
Арты дауға айналып,
Торға түседі.

Ел байлығын жымқырған,
Көңіл мен Көмейлер көп.
Көмейлер қақалып жатса,

Көңілдер қашып жатыр,
Шет елдерге дөкейлер боп.
Олардың ізін
Көңілдерестер басып жатыр.
Алісін
Кім тексеріп, ашып жатыр?!

Тілмаш

Көз көреді,
Көруден жалықпайды.
Құлақ естиді.
Естуден тарықпайды.
Бірақ,
Көздің көргеніне,
Құлақтың естігеніне,
Ешкім қанықпайды.
Ал Тіл
Көздің көргенін
өзі көргендей көпіртіп,
Құлақтың естігенін
есі шыға есіртіп,
Жұртқа жайып береді.
Жайып береді де,
Жауаптан өзі
тайып береді.
Көз де, Құлақ та
Мұны айып көреді.
Сосын барып:
– Шығып кетсін! – деп
Көз қарғанады.
– Керең болсын! – деп
Құлақ қарғанады.
Ал Тіл тағы тамсанады.
Көздің көргенін
елдіртіп,
Құлақтың естігенін
желдіртіп,
Жұртқа тағы жар салады.

Әркімнің өз жауы бар

Нұрын төккен жарықтың,
Жауы болған қараңғылық.
Қолы ашық жомарттың,
Жауы болған сараң қылық.

Қара қылды қақ жарған
Шындықтың жауы –
жалғандық.
Өлімнен күшті саналған
Ұяттың жауы – азғандық.

Тас атқанға ас атқан,
Достықтың жауы –
Қастандық.
Байлықпенен жасатқан,
Тоқтықтың жауы астамдық.

Асыл тастай ақылдың
Жауы болған надандық.
Ежелден бітіспеген,
Татулық пен араздық.

Талап пен іштарлық та,
Жалқаулық пен құштарлық та,
Үйлеспеген о бастан.
Айта берсең,
Әркімнің өз жауы бар.
Таусылмас дауы бар.

Үшінші бөлім

БІРҚАҚПАЙЛАР

Тайып тұрды

«Жүрісің неге қисық»- деп,
Қызылжаға айып қылды.
Аздап ақша қыстырып еді,
Өз жөніне тайып тұрды.

Маман болды

Ақылы оқуды тамамдап,
Дырдай маман болды.
Кітапқа қайта алаңдап,
Білімі шала болды.

Есек кебін киіп жүр

Еркектер
– Таң атса карталап,
Арақтан іші күйіп жүр.
Әйелдер
Ала дорба арқалап,
Есектің кебін киіп жүр.

Не тапты

Алғашында ақаңнан
Аздап дәм татты.
Сосын тілі күрмеліп,
Әрең тіл қатты.
Сосын қайраңдап,

Батпаққа батты.
Ақыры ойрандап,
Айықтырғышқа жатты.

***

Арақтан не тапты.
Қып-қызыл ұятқа батты!

Бұйрықшыл бастық

Бұйрық жазуға қол жүйрік:
Анаған да бір бұйрық.
Мынағанда бір бұйрық.
Ұнамағанға он бұйрық.
Бұйрықтан соң бір бұйрық
Енді өзіне тұр бұйырып.

«Көк қағаз»

Кейбір пысық жеңгелер
«Көк қағазбен» емделер.

Уәдешіл

Уәде берді көктемде:
– Болады, деп, мол егін!
Жиын-терін жеткенде,
Ақталды, айтып себебін.

Зоотехник Байтемір

Көтеремді Байтемір
Асханаға өткізді.
Ет жоспарын, әйтеуір.
Межесіне жеткізді.

Алыпсатар

Қожың қоймашы болғалы
Тиынға тиын қосып жүр.
Базадан алған «Волганы»
Базарға қайта тосып жүр.

Өтірік мәлімет

Ауданға берген ақпардың
Аты шығып, аңырап тұр.
Басы басталмай ақпанның,
Малы біткен жамырап тұр.

Бос кеуде

Көшеде көрсең – бұл кеуде
Шалқақтап, тіпті, көз ілмес,
Жиында көрсең – бұл кеуде
Өңешін созып сөз бермес.

Жұмысқа келсе –бұл кеуде
Жеңілін іздеп, жан сақтар.
Жер басып жүр бұл күнде.
Тап осындай жалтақтар.

Көзбояу

Сау кезінде
Галстукке жағасын салып жүреді.
Мас кезінде
Батпаққа балағын малып жүреді.

Ниет

Күншілдер біреуді
Атынан құласа деп тұрады.
Шенқұмарлар біреуді
Тағынан сұласа деп тұрады.

Өсекші

Өсек деген дерті бар,
Қаулап сайран құратын.
Ал содан соң өрті бар
Елді майдан қылатын.

Қашып жүр

Келіндер қайны әжесін,
Кезектесіп тасып жүр.
Балалары ер жеткесін,
Безектесіп қашып жүр.

Бойдақтың ойы

Қызын таңдама
қызығып орамалға,
Үйін таңда.
Болсын десең,
толсын десең қораң малға
Күйін таңда.

Ерлі-зайыптылар

Күйеуі айбат шеккен арыстандай,
Әйелі де күзенше жабысқандай.
Апыр-ай, екеуіне қайран қалам,
Бір-бірін біліп тұрып табысқандай.

Уәдешіл маскүнем

– Арағың у екен,
Барып тұрған «қу» екен.

Аузыма алмаймын, – деді
Сөйткенше бір досы
Шақырып «ым» қағып еді
«Үштіктен» қалмаймын, – деді

«Мұрагер»

– Арақ ішіп, ақырып жатқан,
Жерге тіреп мұрынды.
Есек болып бақырып жатқан,
Көрші, эне ұлынды! –
Деп шешесі күйінді.
– Айналайын «Құлагерім» деп,
Жүгіртіп едім араққа.
Енді, міне «Мұрагерім» боп,
Қосылыпты ғой санатқа, –
Деп әкесі сүйінді.

***

Арамызда бар әлі,
Мұндай дімкес әкелер.
Өзі тұрып, баланы
Ішімдікке жетелер.

Өзара сын

Біздің бастық Сынабек
Жиында өзін сына деп
Бәрімізге бұйырды.
Сосын аздап сынап ек...
Жиын тарқап кеткен соң,
Бәрімізге шүйілді.
Сынды өзімізге үйірді.

Пысық бастық

- Ақа, алқаптағы егінді барлап қайт.
- Жақа, жайлаудағы малды шарлап қайт.
- Ал, сен Қықа, құрылысыңды мығымда.
- Сүке, сен де сүрлемінді сығымда, –
Деп бастық шаруашылықты мығымдап,
Бара жатты қонаққа зырылдап.

Төртінші бөлім

ШЫМШЫМАЛАР

Аяқ-колы дірілдеп,
Түске дейін ауырады.
Жүз грамм берсең күлімдеп,
Түстен кейін «сауығады».

***

Ертесімен
Құмға сіңген судай болып,
Қыдырып кетеді.
Кешкісін
Қайнаған будай болып,
Құтырып келеді.

***

Қожалықтың иесі бар,
Сөйлегенде салмақты.
Түсінбейтін жүйесі бар,
Егіні шыққан қаңбақты.

***

Жағынамын деп бастыққа,
Жалпаңдаған құрдай боп.
Байқамапты қалғанын,
Ар-ұяттан жұрдай боп.

***

Жеделдету жел боп тұр.
Байлығымыз жем боп тұр.

Желінбеген жер қалды,
Соны сату кем боп тұр.

***

Күлуші едік өзбекке,
Ала шапан, ала дорба.
Тарап кетті жер-көкке.
Қол арба мен сол дорба.

***

Түс ауа оянып,
Бір-екі сағат боянып,
Қыдырып кетті кезбе келін
Енесіне жасатып өз дегенін.

***

Көтергенбіз кезінде
Домкратпен деп,
Кеңшарды талап кетті,
Банкротпен кеп.

***

Мінін айтсаң дірілдейді,
Аруақ қысқан бақсыдай.
Мақтау айтсаң күлімдейді.
Жаны сүйген жақсыдай.

***

Сараңға қарыз берсең,
Ала алмайсың.
Аразға қонақ болып
Бара алмайсың.

***

Қарамай-ақ сиқына
Сөйлейді кеп нығарлап.
Болса да қанша миғұла.
Жүреді кеп сықырлап.

***

Біреуді мақтасаң іші күйеді.
Біреуді даттасаң жаны сүйеді.
Өзін мақтасаң шаттанады.
Өзін даттасаң шаптығады.
Білсе де өз мінін ақталады.
Білімсіз болса да мақтанады.

***

Жаман жанға байлық қонса қарық қылып,
Жақын досын қызғаныштан жуытпайды
Жақсы жанды қиянат кетсе зарықтырып,
Көмек қылсаң ғұмыр бойы ұмытпайды.

***

Долы жанның шуы көп,
Дос көңілін қалдырар.
Даулы сөздің уы көп,
Дос өмірін талдырар.

***

Жеделдету жел болды,
Қайта құру кем болды.
Нарық деп ек одан соң,
Бар-жоғымыз жем болды.

***

Шыр бітпейтін Бөденге,
Таза тапқан айлықтан.
Барып еді кеденге,
Жарылардай байлықтан.

***

Көрмеуші ек сау күнін,
Арақ болып жолдасы.
Бүгін, міне, ауылдың,
Бетке ұстар молдасы.

***

Саудагерлерді табыстыратын
Бір мамандық бар делдал деген.
Жеңіл жүріп, шабыс қылатын
Жалақысы «сен ал, мен ал» деген.

***

Бартер деген барып тұрған
Кей кеңшарға жұтпен тең.
Ебін тауып алып тұрған
Кей бастыққа құтпен тең.

***

Үлкенді сыйлау деген
Халықта бір мақал бар.
Дегенмен милау деген
Текеде де сақал бар.

***

Бір шұқып, екі қарап жем жеген
Құстың сағы- сауысқан.
Бастығың да содан кем бе екен,
Кеңшар малын тауысқан.

***

Орыс досым байып еді,
Салып алды қабат-қабат баспана.
Қазақ досым байып еді,
Қатын тастап, тайып тұрды басқаға.

***

Қыз өсірдім,
Көремін деп қызығын.

Байдан қайтып,
Көріп жүрмін «шыжығын».
Ұл өсірдім,
Көремін деп қызығын
Ерке болып,
Көріп жүрмін бұзығын.

***

Бағасы көп еселенді,
Ішпесін деп арақты.
Еркек түгіл, кесел енді,
Қыздарға да тарапты.

***

Ауылдағы танысым Адамбек
Шошқа етін сатып жүр.
Өзі харам, ақшасы адал деп,
Пайдаға мол батып жүр.

***

Туған тілді жықпаймын деп
Намыс отын қайрап жүр.
Бірақ өзі ұқпаймын деп,
Басқа тілде сайрап жүр.

***

Балық басынан шіриді,
Көлдің суы құрғаса.

Бастық қолынан шіриді,
Елдің мүлкін ұрласа.

***

Шаруа қожалығын құрған Құрымбай.
Егін салып, ен даланы шандатты.
Ала жаздай қыр басына бұрылмай,
Егіні шықты қаудырап қаңбақты.

***

Егін салса, ерінбей халық салды,
Маңдайын тамшы термен жуып ап.
Сыйын алса орақтың бастық алды,
Таңдайынан халықтың жырып ап.

***

Кеңселерді жағалап жүрді,
Жайлы қызмет тапқанша.
Дөкейлерді «ағалап» жүрді,
Ұрты майға батқанша.

***

Бұл нарықта құнсыз кім?
Қысқару көрген жан құнсыз.
Бұл нарықта мұңсыз кім?
Сауданы білген жан мұңсыз.

***

Ауданның жайын асыра мақтап,
Мінбеде тұрып бөсіп кетті.
Кемшіліктерді жасыра сақтап,
Кешікпей қызметі өсіп кетті.

***

Кездескенде жылмаңдап,
Жаны қалмай ағалап тұрады.
Көзің тайса жамандап,
Боқтық сөзін сабалап тұрады.

***

Газет-журнал күнделікті оқымаймыз,
Жаңалықты көңіл қойып тоқымаймыз.
Осылай жүріп, ағайын-ау, бір күні
Соқыр надан елі болып тоқыраймыз.

***

Ауылың не, қалаң мен,
Ұрлық деген сәні болды.
Саудаласар балаңмен,
Бұл өмірдің заңы болды.

***

Алымқорлар өледі,
Қалтаға тұншығып,
Арызқойлар өледі,
Қаламға құлшынып.

***

Жоғарыдан келген басшылар
Алдымен дәм татып «ашылар».
Сосын шаруа жайын сөз етіп,
Кемшілікті болса аз сынар.

***

Ұнатып байға шықты,
Ажырасты сыймағасын.
Қыз болып қайта шықты,
«Ескі әнін» қимағасын.

***

Енесі жүр төсек жиып,
Шаруа жайын қабыстырып.
Келіні жүр өсек жиып,
Үй арасын атыстырып.

***

Түк білмейтін аңқиған
Институтқа келіп жүр.
Әкесінің қампиған
Қалтасына сеніп жүр.

***

«Қаланың көмегі ауылға,
Ауылдың көмегі қалаға»,
Деген ұран жалғасуда.

Әттеген-ай, екі жақ та
Сауда жасап, арбасуда.

***

Әкесі бұрын жорға мінген,
Баласы бүгін «Волга» мінген.
Әкесі бұрын кетпейтін қоймадан,
Баласы бүгін қоймаға тоймаған.

***

Ішпегенде «көк суды»
Бұдан асқан момын жоқ.
Ішкен күні мөңкиді
Асау аттай долы боп.

***

Өз басында міні жетерлік,
Өзгеге бірақ міншіл.
Біреу кетсе биік көтеріліп,
Етектен басар күншіл.

***

Бастықтың болып «оң қолы»
Талайдың жолын орлады.
Бірде болмай оң жолы,
Сол орға өзі сорлады.

***

Қырда жүрген трактор
Жейтін майын сұрап тұр.
Майға берер малы жоқ
Директор жылап тұр.

***

Кеңшардың баққан қойларын
Елдегі бір шопаным
Сағынса қазір қой малын
Иіскейді екен шапанын.

***

Қызыл ішсең – қызасың,
Мұрынмен жер сызасың.
Ақ ішсең – ақыл кетеді,
Қоймасаң – қатын кетеді.

***

Айналайын, бозбала,
Осы қызды қозғама!
Қыз дегенің қымыз ғой.
Алданып қап, боздама!

***

Ішімдік жағын ішетін
Иваннан тәлім алыппыз.
Жан жоқ алға түсетін
Не деген «зерек» халықпыз!

***

Құлақтан кіріп, құлақтан шықса,
Айтылған сөздің мәні болмас.
Қайырымсыз жанға көмек қылса,
Жақсылық істің дәмі болмас.

***

Сайланарда кейбіреулер сайрайды,
Құрғақ сөзбен қызыл тілін қайрайды.
Сайланып алған соң уәде бос қалып,
Өз қамын түгендеуден аумайды.

Бесінші бөлім

***МАҒЫНАСЫ МАЙЫСҚАН
МАҚАЛДАР***

Есепшінің түбіне көз жетеді.
Өсекшінің түбіне сөз жетеді.

***

Ақшаң болса,
Алаңсыз емделесің.
Ақшаң болмаса,
Амалсыз жерге енесің.

***

Бір құдалық құт.
Екі құдалық жұт.

***

Молда білгенін оқиды.
Ұры көргенін шоқиды.

***

Ұрының несібі түнде.
Жалқаудың несібі күнде.

***

Күйеу – қызың қайтқанша сыйлы.
Құдаң – шағым айтқанша сыйлы.

***

Бұрын қазақ:
«Ет етке, сорпа бетке» – дейтін.

Бүгін қазақ:
– Ет етке, арақ бетке, – деп жүр.
Ет болмаса да,
Арақпен шөп-шәләм жеп жүр.

***

Жаманға
Күнің түссе, құның кетер.
Ісің түссе, пұлың кетер.

***

Бәйбіше – бал.
Тоқал – тоқпақ.
Тілін табу
Ауыр соқпақ.

***

Әйелің
Ақшалы болсаң сыйлайды.
Ақшасыз болсаң қинайды.
Ұрыс-керісін тыймайды.

***

Әзілің жарасса
Кектенбейді.
Өсегің тараса,
Шектелмейді.

***

Ақша түссе,
Пысық боласың.
Ақша бітсе,
Псих боласың.

***

Арақпен көңілдес болсаң,
Ит болу оңай,
Адам болу қиын.

***

Білегі бар бірді жығар,
Жүрегі бар жүзді жығар.
Қалтасы бар мынды жығар,
Қалтылдаған кімді жығар?

***

Көрдім десең,
Тергеуде жүресің.
Көрмедім десең,
Серуенде жүресің.

***

Қыздың сәні бұрын бұрымында,
Қазір шынысы мен шылымында.

***

Ажарлы әйел – ердің соры,
Ақылсыз әйел – елдің соры.

***

Араққа үйір жігіт
Сырашыл келеді
Арызға үйір жігіт
Кінәшіл келеді.

***

Бай мен ұры көрші болса,
Үндес болар.
Бай мен кедей көрші болса,
Күндес болар.

***

Болар жігіт
Кітапханаға жүгіреді.
Тозар жігіт
Сыраханаға жүгіреді.

***

Бұрынғының баласы
Әкесін сыйлап өсті.
Бүгінгінің баласы
Әкесін қанауға көшті.

***

Еркек «судан» құриды.
Әйел сұлудан құриды.

***

Әйелдің қулығын
Қырық есек жүк еткен.
Еркектің қулығын
Жалғыз әйел күйреткен.

***

Ақша кезінде құнға айналды.
Сосын барып суға айналды.
Енді бүгін буға айналды.

***

Епті болсаң,
Малың өседі.
Епсіз болсаң,
Барың өшеді.

***

Үйі байдың қызын алсаң
Күйлі боласың.
Елеулінің қызын алсаң,
Сыйлы боласың.

***

Ерінбей еңбек қылсаң
Нан жеп, тоят табасың.
Ерінбей сауда қылсаң,
Ебін тауып «Тойота» аласың.

***

Танысы көптің табысы көп,
Танысы жоқтың шабысы көп.

***

Әдемі қыз - офистің көркі.

***

Есепшіл жігіт – саудаға үйір.
Өсекшіл жігіт – жанжалға үйір.

***

Құрығы мықты
Қуғанын алады.
Қулығы мықты
Тұрғанын алады.

***

Ағасы бардың бағасы бар.
Панасы бардың тағасы бар.

***

Қоймашымен ымдас бол.
Саудагермен жымдас бол.

***

Төрелермен ымдас болсаң
Төрден орын аласың.

Берегенмен жымдас болсаң,
Өзінде жоғыңды аласың.

***

Жалтыраған маңдайда
Ақыл көп болады.
Тақылдаған таңдайда
Ашу көп болады.

***

Байлық табам десең,
Сараң бол.
Сөзден қашам десең,
Керең бол.

***

Қатының бапты болса,
Ыдысың жиылмайды.
Қатының қатты болса,
Ырылық тыйылмайды.

***

Дәрежең ұлғайса,
Танысың көп болар.
Басыңнан нұр тайса,
Көзіңе шөп салар.

***

Жылқы кісінесе,
Жершіл болғаны.
Сайқал есінесе,
Ершіл болғаны.

***

Тірісінде
Саптауын жеткіземіз.
Өлгенде
Мақтауын жеткіземіз.

***

Әйелдің шындығын
Ашынғанда білерсің.
Таздың шындығын
Қасынғанда білерсің.

***

Әйелдің қулығы
Қырық есекке жүк емес.
Еркектің қулығы
Бір әйелге түк емес.

***

Алымшының
Сүйетін сөзі пара.
Аңдушының
Сүйетін сөзі жала.

***

Сұғанақ түсінде
Жұрттың асын көреді.
Сатушы түсінде
Шоттың тасын көреді.

***

Саңырау саңырауға сәлем берсе,
Атаның басына тиіседі,
Ұры ұрыға сәлем берсе,
Адамның затына тиіседі.

***

Көп білгеннің тілін алма,
Өз білгеніңнен жаңыласың.

***

Көп сүйгеннің,
Махаббаты ғұмырсыз.
Көп сөйлегеннің,
Сөзі ұғымсыз.

***

Жаманды мақтасаң
Алғысқа бөленесің.
Жақсыны даттасаң
Қарғысқа кенелесің.

***

Сараң болсаң,
Дүние тұтынарсың.
Керең болсаң,
Сөзден құтыласың.

***

Мұрт-сақалдың ағасы.
Сақалдан төмен бағасы.

***

Жағымпаздың жымиғаны не еткені?
Бір нәрсені бүлдіріп кеткені.

***

Ымдастардың жымы бір,
Күндестердің жыны бір.

***

Өтірік өрлетеді.
Өсек терлетеді.

***

Аз сөз – жарасым,
Көп сөз – кәрәсім.

***

Қайтып келген қыздың
қайырымы мол.

***

Қызғаныш – құрт ауру.

***

Тіленіп күн көрген
Қор болып өлген.

***

Емініп тұру үшін де ептілік керек.

Алтыншы бөлім

АУЫЛ ӨЗІЛДЕРІ

«Келінжан неге жылайсың?»

«Аманкелді» кеңшарында ана директорды орнынан алып, жаңа директорды орнына салып, сосын жұртқа таныстыру жиналысы өтіп жатса керек. Мұндай жиналысқа күрек ұстаған еркектен бастап, ұршық ұстаған әйелге дейін жинала қалатын әдеті ғой. Клубта құмалақ түсер бос орын болмапты.

Сонымен не керек, ауданнан келген өкіл ескі директорды есептен шығарып, жаңа директорды есепке ала бергенде қалың жұрттың ортасынан бір келіншек ағыл-тегіл жылап қоя беріпті. Сонда жанында отырған бір қария:

– Е, келінжан, неге жылайсың? Ананың кеткеніне қуанғаның ба, әлде мынаның келгеніне жұбанғаның ба? – депті.

– Ой, ата-ау, оған да, бұған да жылап тұрғаным жоқ. Анау директор ұзын көшпен артынып-тартынып көшкелі жатыр. Ертең мына директор да соны істейді. Сонда кеңшарымызда не қалады? Соған жылап тұрмын, – депті келіншек.

«Бәтеңкемді басып отыр»

Ұзын сары келер кезде ауылда соғым етіне шақыру бір науқан ғой. Бірде әлгі келіншекті күйеуімен бір үй соғым етіне шақырыпты. Кешке сол үйге қонаққа жиналып жатқанда әлгі келіншек күйеуіне:

– Артық арақ ішіп, мас болып қалып жүрме, ертең біз де соғым етіне кісі шақырамыз, – деп ескертіпті.

– Артықтау болып бара жатса, бәтенкемді баса қоярсың, – депті күйеуі.

Сонымен не керек, қонаққа барып, биік үстелге жайғасып алған соң күйеуі арақ құйып жүрген даяғашының қолын қақпапты. Мұны сезген келіншек үйдегі келісімді есіне түсіріп, күйеуінің бәтенкесін қаттықатты басып қалыпты. Ыңқ еткен күйеуі жоқ, алдындағы арақты алаңсыз қылғыта беріпті.

Ақыры қыларға амалы құрыған келіншек жұртқа сездірмей үстелдің астына ұрланып көз жүгіртеді.

Бақса, күйеуі бәтенкесін шешіп келіншегіне қарай ығыстырып қойып, арақты жалаңаяқ жосылтып отыр екен.

«Охтиыңнан» маған да құйшы»

Бір жиында даяғашы жұрттың рөмкесіне арақты шамалап қана құйып, өзіне келгенде лықылдатып толтырып жіберіп, «охти» деп айтатын көрінеді. Екінші құйғанда да сөйтеді.

Бір емес, бірнеше рет «охтилатып» жүрген даяғашының қулығын сезіп қалған әлгі келіншек:

– Тым болды маған да «охтиыңнан» бір құйып берші, – депті.

«Үйректің еркегін не деуші еді?»

Ауылда таныс орыстың көшкелі жатқанын естіп бір әжей үйрегінен тұқым алып қалмақшы болады. Өзінде ылғи ұрғашы үйрек болғандықтан, әлгі орыстан еркек

үйрек сатып алмақшы болып көшеге шығады. Жол-жөнекей келе жатып, үйректің еркегін орысша қалай сұрайтынын есіне түсіре алмай, қарсы кездескен бір орыс келіншегінен:

– Уткин муж как звать? – дейді. Ана келіншек ойында дәнеңе жоқ, көшкелі жатқан Уткиндердің еркегін сұрап тұрған шығар деп ойлап:

– Николай, – дейді.

Сонымен не керек, әлгі әжей Николайды аузынан тастамай қайталап, дедектеген қалпы орыстың үйіне барса, келіншегі ғана екен. Кірген бойда әлгі келіншек-тен:

– Николай продаш. Мой утка все девушка, муж надо, – дейді. Кемпірдің ойын түсінген әлгі келіншек шек-сілесі қатып, қорадан бір еркек үйректі ұстап беріп:

– Бери бабушка, а мой Николай на работе, – депті.

Қалмайтын ойын

– Бала кезімде «қызтеке» деген ойын болушы еді, қазір соны ойнай ма? – деп сұрапты Әйекең қарт жігіттердің бірінен.

– Ой, ата, ойнағанда қандай, бұрынғыдан да күшейіп кетті, – депті жігіттердің бірі.

– Е, өзі де қалмайтын ойын еді, – депті Әйекең мәз боп.

Есек емес шығар

– Сен тұрмысқа неге шықпай жүрсің? – деп сұрапты құрбысы.

– Сөз айтқан жігіттің құлағы қалқандау боп тұрғаны, – депті қыз менсінбеген сыңай танытып.

– Е, есек емес шығар, есеп білсе болды емес пе. Әйтпесе құлағын ожау қылмайсың ғой, – депті құрбысы.

Орынды жауап

– Феодалдық дәуірден социалистік дәуірге бір-ақ секіріп өткен қазақ біз едік, – депті қызбалана сөйлеген мұғалім.

– Бекер-ақ солай еткен екенбіз. Есесіне қазір сол соқпай өткен капитализмге қайта оралып, есіміз кетіп жатқан жоқ па, – депті оқушы мұңайып.

Шәймен болмайды

– Бізде «шәймен, шәймен» деп қыстау айтып, шәй үстінде арақ беретін әдетіміз жоқ еді, – депті үй иесі.

– Ендеше ет жеп отыра берейінші, – депті қонақ.

Пенсияға қарап отыр

– Осы қылқынып өлейін бе, – депті бірдеңеге қатты назаланған Әйкең қарт.

– Қоя тұрыңызшы, пенсияңды бермей қойып, біздің күнкөрісіміз қиындап кетеді ғой, – депті баласы.

«Ақылды ұл»

Ер жетіп, үйленген ұлына әкесі:

– Жұрттың баласы жұлынып, күнкөрістің қамын ойлап жүр. Сенің жатысың мынау, – деп ұрысыпты. Сонда баласы:

– Е, әке, қырыққа дейін сен асырайсың, қырықтан кейін балам асырайды. Несіне жұрт құсап жұлынамын, – десе керек.

Орысша сайрап тұр

Ауылдан ұзап, шетке шығып көрмеген Жаманқұл құрдасым алғаш аудан орталығына барғанда, ойнап жүрген орыстың бір топ баласын көріп:

– Апырай, мынаның бәрі қаршадай болып орысша сайрап тұрғандарын қарашы! – деп таңқалыпты.

Бір үйрек, бір қаз

Қалаға оқуға келген ауыл баласынан мұғалім ананы сұрап, мынаны сұрап, мандыртып жауап ала алмағасын:

– Шырағым, демалыста ауылға барасың ба?- деп сұрапты.

– Аға, жіберсеңіз, барамын ғой, – депті оқушы.

– Онда бір үйрек, бір қазды бері ұшырып жіберерсің, – депті мұғалім. Мұны түсіне қойған бала:

– Е, бопты, біздің үйдің қаз-үйрегі қала жаққа ұша біледі, – депті қуанып.

«Кім ұстайды»

– Папа, қызыл жағалар машинамен жүргенде неге арақ ішеді? – деп сұрапты баласы.

– Шопырлар ішсе МАИ ұстайды, оларды қай құдай ұстайды, – депті әкесі.

Ашу қайдан шығады

– Әйелдің ашуы қайдан шығады?

– Күйеуінің қалтасы қағылса, төркін жұртын сағынса, қымбат зат алғысы келсе, қонаққа барғысы келсе.

«Атаңның басы»

Әбекең қарттың қалада тұратын келіні баласына ұрысқанда сөздің басын «атаңның басы» деп бастауды әдет қылған көрінеді. Бірде сол баласы ауылдағы атасына қонаққа барыпты. Әбден сағынып қалса керек, атасының бетін иіскелеп, басын сипалай беріпті.

– Құлыным-ай, атаңды рас сағынып қалыпсың ғой, – деп шал да немересін бауырына қысыпты.

– Жалғыз мен емес, мамам да сағынды. Маған ылғи «атаңның басы, атаңның басы» дейді, – депті сонда немересі.

«Артың қызарғанша құдық»

Бір топ жігіт уәделі күні көрші ауылдан қыз алып қашса керек. Мұны сезіп қалған ауыл жігіттері жеңіл машинаға міне салып, әлгілерді ал қу! Аналардың

машинасы да жүрдек екен, көпке дейін қарасын көрсетпепті. Мыналар да айсыз түнде жолдың жарық-марығына қарамастан қуа беріпті. Бір кезде кашқыншылар мінген машинаның арты қызарып жанса керек. Сонда қуғыншылардың бірі:

– Әп, бәлем, өзіңе де сол керек, артың қызарғанша қудық қой, – депті.

Аты өзгергенмен, заты өзгермепті

Өткен жылы бір шаруашылықтың жалпы жиналысы болып, күн тәртібінде егін салу, шаруашылықтың атын өзгерту мәселелері қаралса керек. Бірінші мәселе бойынша сөз алған шаруашылық басшысы:

– Егін салар едік, шегіртке жеп қояды, әрі тұқым жоқ, жер өңдер едік, бәрібір шөп шығады әрі техника жоқ... – деп жыларман бопты. Сонда отырған көпшілік:

– Несіне бас қатырамыз, екінші мәселеге көшелік, – десіпті. Сол жолы шаруашылықтың аты нарық заңына сай өзгеріпті. Бірақ аты өзгергенмен, заты өзгермепті. Күні бүгінге дейін шаруашылығы оралымға келмей отырған жайы бар.

Ел Елубайға қалды

Соғыс кезінде ауылдағы азаматтар майданға аттанып жатса керек. Ақыры еркеккіндіктілерден ауылда жалғыз Елубай ғана қалыпты. Сонда әйелі:

– Билей білсе, ел енді Елубайға қалды, – депті. Сол сөз кейін мәтелге айналып кетсе керек.

«Су шашыңдар»

Ертеректе ауыл колхоз болған кезде техника тілін білетін мамандар жетіспесе керек. Сонда екі-үш ай машина жүргізіп шопырлықты үйренген Мақтағанды колхоз басқармасы механик етіп қойыпты.

Таңертең алыс сапарға шыққан машиналар кешке буы бұрқырап, моторы шырқырап, суы қайнап келеді екен. Мұның мәнісін білмеген шопырлар Мақтағанға келіп:

– Мынаған не амал істейміз? – деп сұрайтын көрінеді. Сонда ол:

– Соны да сөз деп, Есілге апарып су шашыңдар, қызғаны басылады, – депті.

Ол кезде бауырмал едік

– Тоқырау кезінде бір-бірімізге дос, туыс, бауыр едік-ау.

– Иә, несін айтасың, ол кезде бір сындырым нанды бөліп жеп, бір шөлмекті бөліп ішіп, ештеңеге тарыншылық танытпадық.

– Нарық кезінде бір-бірімізге қасқыр, жау, дұшпан болып кеттік қой.

– Айтпа деймін, біреуге бірденеміз ауысып кетсе, қасқырша ырылдасып, жауша шабысатын болдық.

Оңған күніміз бар ма?

Кеше телевизордан шет елде бір сауыншының бес жүз сиырды техникамен жалғыз сауып жүргенін

көрсетті. Біздің оңған күніміз бар ма. Бәрін қолмен атқарсақ та, ыңқ етпейміз.

– Оған несіне киналасың? Біздің сауыншылар бұл сордан оп-оңай-ақ құтылды ғой.

– Қалай?

– Күнің туғыр, нарық келе сала шаруашылықтардағы сиыр біткеннің көзіне су құйып, сауыншыларымызды тайраңдатып қойды емес пе.

– Енді олар немен айналысып, немен күн көрмек?

– Кім білсін, әйтеуір, көпшілігі самогон сауып, көпшілігі қалаға шауып, тіршілік жасап жүр ғой.

Кінәлі өгіз

Жаңажол колхоз болып тұрған ертерек кезде ауданнан уәкіл келіпті. Есімі Монти екен. Колхоз басшылары жік-жапар болып, уәкілге шаруашылықты аралатып, таныстырады. Фермаға келгенде бір малшы бұзау кезінен Монти деп үйреткен өгізін арбаға жеге алмай әлек болып жатса керек.

– Арам қатқыр Монти, шөп тасимыз, қора таза-лаймыз, сенімен сенделіп тұратын уақыт жоқ,- деп зекіп те қояды.

Мұны естіген уәкіл қатты ашуланыпты. Не істерлерін білмей абыржыған колхоз басшылары малшыға дүрсе қоя беріпті.

– Өгіздің аты Монти болса, менде не кінә, – деп малшы да ағынан жарылады. Ақыры не керек, басқарма қатты сасқанынан уәкілдің көзінше өгізді

пышаққа жыққызып тыныпты. Сол күні тулап барып, райынан қайтқан Монти уәкіл атан өгіздің семіз қуырдағына тойып аттанса керек.

Шындықты білем десең

Иссапардан қайтып келе жатқан екі жігіт біраз әңгіме-дүкен құрса керек. Сөз төркіні әйел адалдығына ауысқан кезде бірі:

– Мен әйелімді өзгемен жүреді деп ойламаймын, – депті.

– Әйелдің қулығы жеті қабат жер астында деген, оны қайдан білесің? – депті мынау.

– Күзет мықты, шешемді отырғызып кетемін, қашан кетті, қашан келді, бәрін тізіп отырады, – депті анау.

– Мен күзет-мүзет қойып, әуре болып жатпаймын. Үйге келісімен көрші әйелге телефон соғамын да, «әй, кәрі сайқал» деп қаламын. Сосын бітті, ол бар шындықты өзі-ақ айтып береді, – депті мынау мәз болып.

Кемпірдің қадірі

Жаңада танысып жүрген жігітке қыз:

– Кемпірің бар ма? – деп сұрапты.

– Құдай сақтасын, сенен бұрын әйел алсам ант ұрсын. Ант ұрмақ түгіл, бұл өмірде әйел жүзін көрмей кетейін, – деп жігіт ағынан жарылыпты.

– Жоға, мен әйел алдың ба деп сұрап тұрған жоқпын. Ертең үйленген соң маған, кейін баламызға күтуші болатын кемпірді сұрап тұрмын, – депті қыз.

«Саңырау болған жақсы»

Бір шал:

– Қартайғанда саңырау болғаның жақсы екен, – депті. Мұның мәнісін түсінбеген тетелесі:

– Керең болғанның несі жөн, – деп кейіпті.

– Е, келін не деп жатыр, кемпір не деп жатыр, естімейсің, сол жақсы, – депті шал.

Бір айтуы кем болды

Жекекөлде Мереке деген кісі бір кезде арақты қойдым деп жүрсе керек. Бірде сол кісі құдалыққа барыпты. Арақ құйып жүрген жігіт:

– Сіз неге ішпейсіз? – деп бір айтыпты, екі айтыпты.

Содан кейін әлгі кісіні қайтып қыстамаса керек. Ішуге Мереке де ауылдастарынан ұялып үндемепті. Құдалық тарқап, үйге қайтқанда:

– Өттең, үшінші рет айтса, ішіп қояр едім, – депті Мереке өкініп.

«Бәлем, бәрін сұлаттым»

Ана кезде ауылдағылар қолдан сыра қайнатып, қонақтарын шақырады екен. Біреулер сырам күшті болсын деп ана-мынаны қосатын көрінеді. Бірде Жекекөлдегі Ерекеңнің әйелі де сыра қайнатып, мендуана қосыпты. Қонақтар бір-екі бақалдан ішкеннен кейін жүректері қысып, бастары айналыпты. Далаға шыққанда көпшілігі аяқтарын баса алмай, ақ қардың үстінде

қатар-қатар сұлап жатса керек. Сонда Ерекеннің әйелі:
– Бәлем, бәрін сұлатып шығардым ғой, қай үй
осылай ішкізді, – деп мақтаныпты.

«Өзі асылып өлді»

Ертеректе ауылда бір мал дәрігері болды.

Обалы не керек, малымызды да, жанымызды да сол
емдейтін.

Бірде көршіміз малын жайлап, көрші ауылға қонаққа
кетеді. Кештетіп келсе, жалғыз сиыры оттыққа құлап,
мүйіз жібіне қылқынып өліп жатыр екен.

Арам өлген малдың тым болды ауылсовет беретін
азын-аулақ ақшасын алайын деп кеңсеге барады.
Ондағылар мал дәрігерінен сиырдың өлгені туралы
анықтама қағаз әкел дейді. Әлгі көршіміз мал дәрігеріне
келіп, болған жайды баяндайды. Сонда мал дәрігері:
«Бәленшенің сиыры өзі асылып өлді» деп анықтама
жазып беріпті.

«Маған мереке жақпайды»

Мереке өткен сайын Бәти деген кісі ылғи қатты ауы-
рып жататын болыпты. Бірде танысы көңілін біле барып:

– Әй, Бәти, осы сен мерекеден кейін неге ауыра
бересің? – деп сұрапты.

– Құрып қалғыр, маған мереке дегенің жақпай
қойды ғой, – депті сонда Бәти.

«Мені ұятқа қалдырады»

Бірде Бәтиге танысы келіп:

– Осы сенің сиырларың жылда егіз табады. Тұқымға кашарыңның бірін сатпайсың ба? – депті.

– Сата алмаймын, оған ренжіме, – депті Бәти киналып.

– Дүниенің құны болса да сат. Дос көңілін жықпа, – депті анау жабысып.

– Қалай сатам. Қора-жайым ферманың іргесінде тұрғасын ғана сиырларым егіз бұзау тауып жүр. Жерді өзгертсе, мені ұятқа қалдырады, – депті Бәти.

«Мұрныңнан танып тұрмын»

– Сіздерге жұмысқа орналасайын деп едім.

– Бізде бос орын жоқ.

– Тым болды жөн-жобамды айтып, арыз тастап кетейінші.

– Жазбай-ақ қой, жөн-жобанды андағы мұрныңнан-ақ танып тұрмын.

Ой, масқара

Мас болған біреу ұйықтап жатып түс көреді. Түсінде мынандай қызық іс көреді.

Көл дарияда қалқып, қайықпен жүзіп жүр екен. Қолында ұзын құрық қармағы тұр екен. Сол қармағын әлсін-әлсін суға тастайды. Бірақ балық дегенің қаппайды. Олай ойлап, былай ойлап, мұның сырын таппайды.

Сосын осы дарияда балық бар ма өзі деп, алақанымен судың бетін шалпылдатып, шайқайды. Бір кезде мұрын жарған бір иістің барын байқайды.

Ояна келсе, ой, маскара жатқан жеріне «кіш» етіп қойыпты.

Көкектер

Жігіт:

– Осы мен саған қазір үйлене қояр едім. Әттең, қоя алмай жүрген бір мінім бар.

Қыз:

– Ол қандай?

Жігіт:

– Үйде қонбайтын жыным бар.

Қыз:

– Оқасы жоқ, менің де сондай түрім бар.

Кәсәк болып істейді

Ауылдағы Бейсенбай қарттың қалада тұратын баласы нарықтың алыпсатар науқаны жаңа да басталған кезде тез байып алса керек. Ауылға бірде «Волга» мініп, бірде, «Джип» мініп жиі барғыштапты. Мұны көрген ауыл адамдары:

– Бейсеке, осы сенің балаң қайда істейді?

Қызметі жақсы шығар, – деп сұрапты. Сонда Бейсенбай:

– Балам крутой болып істейді, жолдастары солай айтып отыр, – депті мақтанышпен.

Арада бірер жыл өткеннен кейін Бейсенбайдың әлгі

баласы ауылға волгалатып, жорғалатып баруды сиретіп, бірде біреуге мінгесіп келіп айлап жатып алса керек. Мұны байқаған ауыл адамдары:

– Бейсеке, балаңның қызметі қалай, өзгерген бе өзі, – деп сұрапты.

Сонда Бейсекең:

– Қазір кәсәк болып істейді. Өзі де кәсәк болдым, кәсәк болдым деп қақсап отыр ғой,- депті.

Күдікшіл көрші

Милиция мен ұры көрші тұрса керек. Кездескен сайын ұры сасқалақтап әлгімен ылғи «кеш жарық» деп сәлемдесетін көрінеді. Бұған таңқалған милиционер:

– Осы сен күндіз де, кешке де неге «кеш жарық» деп сәлемдесесің- деп сұрапты. Сонда ұры:

– Сені көрген сайын көзім қарауытып кетеді, –депті.

«Орамалым үйде қалыпты»

Қабір басында тұрған жұрт жылап-сықтап жатқанда бір келіншек жыламай тұрса керек. Сонда жанында тұрған келіншек әлгіге:

– Сен неге жыламай тұрсың? Жақын туысың ғой, – депті.

– Орамалым үйде қалып қойыпты. Жыласам, көзімнің бояуы бетімді бүлдіреді, – депті әлгі келіншек.

Оқушының қулығы

Олақтау оқушы кейде мектепке бармай, сөмкесін көңге көміп, ойнап кетеді екен. Бірде көмген сөмкесін таба алмай қалса керек. Үйіне келіп, күрек алып жатқанда шешесі:

– Оны не қыласың? – депті.

– Мұғалім «білім алған инемен құдық қазғандай» деген. Мен де мектеп жанындағы көнді қазып көремін, – депті әлгі оқушы.

«Күзет менің не теңім»

Ертеректе елде тұратын Көкен деген ақсақалдың кемпірі өліп, көңіл-күйі жадау болса керек. Мұны сезген МТС директоры Көкенді аяп, күзетшілікке алыпты. Жұмыс соңында МТС басындағы үйшікке жиналған механизаторлар күйбеңдеп от жағып жүрген Көкенді көріп:

– Халің қалай? – деп сұраса керек. Сонда Көкен тұрып:

– Халдің несін сұрайсындар? Көкенің алты баланы жалғыз құшағына сыйдырып өсіріп еді. Енді алты бала жалғыз Көкенді құшақтарына сыйғыза алмай жүр. Әйтпесе күзетші менің не теңім, – депті.

Ұғатын уақыт жетті

-Нарық дегеніміз не?

Несін сұрайсың, ұңғыл-шұңғылын ұғатын уақыт

жетті ғой. Ол орталық мүлікті жоқ қылған, қалталы жүлікті көп қылған, халықтың қалың тобын сымпитып, аз тобын тоқ қылған қайта құрудың қызылкөз бір кезеңі.

Айтпа деймін...

-Дінімізге берік халық едік...

-Айтпа деймін, мына пәлекет нарық келіп, қорсылдаған торайды қоймен бірге қорамызда күтетін болдық.

-Арымызға адал халық едік...

-Айтпа деймін, мына пәлекет нарық келіп, ақша үшін алдамашы жолға түсетін болдық.

Молдаға жағымды сөз

Есілдің арғы бетінде ауылдан біреу қайтып, соған бергі беттегі молданы шақырса керек. Құлағына хабар тиіп, асыққан молда айналып баратын жолды ауырсынып, төтесінен қайықпен өткенді жөн көріпті.

Күн желкемдеу болса керек. Жиекке жете бергенде қайық шайқалып кетіп, абайсыз отырған молда суға құлапты.

– Құтқар, құтқар! – деп жан дауысы шыққан молдаға қайықшы:

– Бер, бер, қолыңды бер, – деп қолын соза беріпті. Молда қолын бере қоймапты. Сонда қайықшы:

– Мә, мә, қолымды ал, – дегенде молда қайықшының қолын шап беріп ұстаған көрінеді. Молдаға жағымды сөз осы болса керек.

Дүние пәле – тілде

Әйтiм деген қуақылау адам бiрде жол жүрiп келе жатып, көптен көрмеген танысының үйiне ат басын тiрептi. Аmandық-саулықтан кейiн шай iшiп болған ол:

– Асығыс едiм, рұқсат болса жүрiп кетейiн,- дептi.

– Ол не дегенiң, көптен берi келгенiң осы. Қонақасыңды жеп, қонып кет, – дептi танысы Әйтiмге жабысқан болып.

– Әйтсем-әйтейiн, атымды қайда байлайын, – дептi осыны күткен Әйтiм. Сонда танысы:

– Дүние пәле мына тiлде, мә, тiлiме байла, – деген екен.

Араша түскен бала

Есiк алдында ойнап жүрген кiшкентай бала екi адамның әбден қызыл шеке боп ұрысып тұрғанын көредi.

– Сенен шашлық жасаймын, – дейдi керiлдескеннiң бiрi.

– Мен де сенен шашлық жасаймын, – дейдi екiншiсi де екiленiп. Мұны естiген кiшкентай бала әлгiлердiң жанына жүгiрiп келiп:

– Ағатайлар, шашлықты жақсы көрушi едiм. Маған да бересiңдер ме? – дейдi.

Кеңiрдектесiп тұрған әлгiлер не айтарларын бiлмей, кеңкiлдеп күлген қалпы өз жөндерiне кете барады.

Қаладан келген қалыңдық

О кезде ауылға бөтен бойжеткен келсе, бойдақ жігіттердің көздері қызаратын. Бірде сондай бойжеткен келіп, бойдақ жігіттеріміздің бірі ғашық болып қалады. Бейбіт жолмен келіссөз жүргізіп, келіспегесін алып қаштық.

Ауылдан біраз ұзап шыға бере қыз дегенімізге көнгендей мінез танытып, машинаны тоқтатуды өтінді. Тоқтаттық. Тысқа шықтық. Сосын өліп-өшіп жүрген жігітімізді қыз оңаша шақырып алды. Мұны жақсылыққа жорып, қуанғанымыздан бой жазып тұрғанбыз.

Бір кезде жігітіміздің жол жиегіне қалпақтай жалп ете түскенін байқап қалдық. Солай қарай жүгірген тағы бірімізді әлгі қыз етпетінен түсірді. Сөйтті де дайын тұрған «Жигулиге» мініп, бір-ақ тартты. Санымызды соғып, сандалып біз қалдық.

Бақсақ, бізді бақаша бақыртып кеткен әлгі қалыңдығымыз қалада дене тәрбиесі институтында оқитын спортшы қыз екен.

«Иттің басы ауырады»

Ет жеп отырғанда «қойдың басын мүжिमін» деп немересі қоймаса керек. Сонда әжесі «Әкесі тұрғанда баласы бас мүжімейді» – деген бұрынғының әдебін сақтап:

– Бұл қойдың басы ауыратын еді, итке тастармыз, – депті.

– Әже, онда иттің басы ауырады ғой, одан да төгіп тастайық, – депті немересі.

Мыңқ етпейтін келіншек

Жұмыстан келгенде түскі ас дайын болмай, соған қатты ашуланып күйеуі:

– Төркініңе апарып тастаймын, – десе керек. Сонда мыңқ етпеген келіншегі:

– Жын ұрып па мені кете қоятын. Картопты қаздық, қысқы соғым алдық. Соны жегесін, көктем келгесін апарып тастарсың, – депті.

Есебі түгел

– Жалақысы жақсы жұмысқа орналастырайын, – депті бастық жұмыссыз жүрген бір танысына.

– Оған әуре болып қайтесің, жалақысы аз қоймашылық қызмет болса соған да ризамын, – депті танысы.

Құлақтан кіріп, ауыздан шығар

Ер адамға сөз құлақтан кіріп, бойға барар. Жақсы еркек сөздің нәрін ұғып, ойға салар. Ал әйелге сөз құлақтан кіріп, ауызға барар. Аялдамай ауыздан шығып, ауылға тарар.

Қиқар немере

Шаштаразға апарып шашын еріксіз алдырып келгеннен кейін үш жастан асқан немересі қиқарланып үй ішіне тыным бермесе керек. Сонда атасы:

– Шырағым, басыңда ақыл көп еді ғой, тентек болмашы, – депті.

– Ақылдың бәрін шашыммен бірге жаңа шаштаразда алып қалған, – депті немересі қикарланып.

Мұңдас еркектер

– Баяғының келіншектері ұяндау болушы еді.

– Айтпа деймін, ұялғанда танауы түгіл құлағы да қызарып кететін. Қазіргі келіншектерді бояудан айыру қиын.

– Баяғының келіншектері инабатты болатын. Үлкен түгіл, кішінің де атын атамай сызылып тұратын.

– Айтпа деймін, қазіргінің келіншектері қыбын таппасаң күркетауықтай қытыып, атасын ата демей, байын бай демей сыбап алады.

– Өз келіншегің қалай?

– Тәубә дерліктей. Ай жаңа туғанда «жаным» деп жүреді. Айлық жақындағанда «күнім» деп жүреді. Ал ана-мына әперсең күлімдеп жүреді. Әйтеуір, өйтіп-бүйтіп тіл табысамыз.

– Апырмай, ә, біздің келіншекпен егіз туғандай екен. Біз де өйтіп-бүйтіп дегендей, өзі қай жақтан?

– Қыр жақтан.

– Біздің келіншек те сол жақтан. Сұрастыра-сұрастыра бажалау болып барамыз ба қалай өзі? Әйда, кеттік!

Атқа мініп жүрген жай бар

Ертеректе ауыл жылқысын бағатын Айтан деген жігіттің бірде алдынан бір үйір жылқы жоғалып, соны көрші ауылдардан іздеп шықса керек. Бір ауылға келгенде ат басын бұрған үйдің бойжеткен қызын көріп, ұнатып қалыпты. Көңілі кетіп, қызбен танысу үшін сусынды сылтауратып үйге кірген Айтаннан үй иесі қария:

– Шырағым, қай баласың, не қызметпен жүрсің? – деп жөн сұрапты. Сонда Айтан қулыққа басып:

– Атқа мініп, қызмет бабымен ел жағалап жүрген жайымыз бар, – депті. Кейін бұл сөз ауыл жігіттерінің мәтеліне айналып кетті.

Тоқты болар

Етжақын туысына тойшылап келген біреу:

– Қолда қой болмай қалды, мынау той шашуы, – деп үш мың теңге ұсынса керек. Сонда анау:

– Қазір бізде қой алтаудан кем болмай тұр. Мынауын кішігірім тоқты болар, – деген екен.

Шәймен мен Иван

Бірде Шәймен мен Иван балыққа барады. Түнгі отырыстан бастары катты ауырып, балық та аулай алмайды. Ақыры кетпек болып жинала бергенде

кармақтарына алтын балық қабады. Бұған қатты қуанған екеуі алтын балықты базарға салып, бас жазбақ болады. Сол кезде алтын балық тілге келіп:

– Арақ сүйер қауым атаулының ауызында жүретін ардақты балықшылар мені суға қоя беріңдер, тілегендеріңді орындайын, – дейді. Өз құлағына өзі сенбеген Шәймен:

– Мына көлді араққа айналдырып бере аласың ба? – дейді.

– Өй, көлің не, ана өзенді арақ қылып ағызсын, – дейді Иван.

– Айтқандарыңды екі етпеймін, – дейді балық бұлқынып. Шәймен балықты жібермек болып оңтайлана бергенде:

– Әй, Шәймен, әлгі біздің Пушкиннің жыртық астаумен қалған кемпірін білесің бе?! Көлдария арағын қоя тұрып, әзірше бас жазатын бір-бір саптыаяқ сырасын тез жіберсінші, – дейді Иван.

Саңырауға бәрі бір

Тойда отырған бір саңырау қозғала беріп абайсызда сызылтып жел шығарып қойса керек.

Сонда жанында отырған біреу:

– Ойбай, мұныңыз ыңғайсыздау болды ғой, – депті.

– Несі бар, болса да өзім естіп жатқан жоқпын, – депті саңырау.

Мансап

Бір жігіт әйелімен ажырасу үшін сотқа барыпты. Сонда сот төрағасы:

– Не үшін ажыраскалы отырсың? – деп сұрапты жігіттен.

– Мен үйленгенде әкесі үлкен бастық болатын. Соған қызығып қызын алып едім, -депті жігіт.

– Енді ше? – депті төраға.

– Қазір орнынан түсіп, үлкен төлем төлеп жатыр, – депті жігіт.

Қайдағы «коммунизм»

Шаруашылықтарды араламақ болып іссапарға шыққан екі бастық жол-жөнекей біраз әңгіменің басын қайырса керек. Сөз арасында бірі:

– Осы біз қайда кетіп барамыз? «Коммунизмге» әлі жеткен жоқпыз ба? – деп сұрапты. Сонда анау:

– Қайдағы коммунизм, олай адасып, бұлай адасып капитализмге кетіп барамыз, – депті.

«Өзіңе де сол керек»

Ауылда бір ақсақал жаңа бөрік сатып алса керек. Әлгі бөрік жел сокса олай ұшып, бұлай ұшып басына тұрмапты. Бірде су ала келген әлгі ақсақал құдықтың түбіне үңіле бергенде бөркі басынан түсіп кетіпті.

– Өзіңе де сол керек, басыма тұрмай шошандап кеткен түрің жаман еді, – депті шал.

Құмалақшының жорамалы

Бір келіншек жолдан кешіккен күйеуіне алаңдап құмалақшыға барады. Құмалақшы құмалақты жайып жіберіп:

– Қос бүйірінен қысылып, бір тұйыққа тіреліп тұрма қалай, үйге түсіп тұрған жол да жоқ, әйтеуір арты сүйінші, – деп сөйлей жөнеледі.

Ертеңіне сақал-мұрты өскен күйеуі үйіне келеді.

– Зәремді алдың ғой кешігіп, – дейді келіншегі құмалақшының айтқанын айтып.

– Апырай, құмалақшың керемет екен, ә.

Кеше қалаға келісімен ішіп қойып... екі милицияның қос бүйірден қысып, айықтырғышқа апарып тыққаны рас. Содан үйге хабар бере алмай, тұйыққа тіреліп отырғаным да рас, – дейді күйеуі басын шайқап.

«Жынын басып жүрмін»

Ауылда көпке сыйлы Садақан деген кісі болды. Сол кісінің жұрт айта жүретін әзілқойлығымен қатар аңқаулық істері де көп еді.

Зейнет демалысына шыққаннан кейін көп жылғы еңбегі бағаланып, Садақан жаңа «Жигули» сатып алыпты. Бұрын бәлен жыл трактор жүргізіп, соның шабандау жүрісіне әбден көндігіп қалған оған мына жеңіл де жеңілтек машинаны жүргізу, әлбетте, оңайға түспепті. Рөлге отырып, газды басып қалса болғаны – «Жигули» ала қашып, зәресін ұшыратын болыпты.

Содан бір күні Садақан «Жигулин» ауыл сыртындағы жыртылған қара парға салып, олай-бұлай шыңғыртып, айдақтатып жүрсе керек. Мұны байқап қалған біреулер:

– Ақсақал-ау, мұныңыз не, машинаңызды қирата-сыз ғой, – депті. Сонда ол:

– Жынын басып жүрмін, ендігәрі алып қашпайтын болады, – депті.

«Бірі маған - бірі саған»

Бұл ауылда Садақаннан асқан балықшы жоқ еді. Шегір көз шортанды, майлы қара балықты аулаудың әдісін бұл кісі жақсы білетін. Бірде салақұлаш шортанды сүйретіп, үйіне әкеле жатса керек. Мұны байқап қалған бір балықшы құрдасы алдынан жүгіріп шығып:

– Әй, Сәке, мынаны қай қарасудан ұстадың? Дәуде болса, бұл жалғыз емес шығар,- деп сұрапты. Сонда Садақан құрдасына жымия қарап:

– Мұны өзің білетін қарасудан ұстадым. Екеу еді, бірі маған, бірін саған қалдырдым, депті.

Қосып жазған мәлімет

Кеңшардың директоры Сәкен Ермөшке деген жігітті диспетчерлік бөлімге есепші етіп алыпты. Алғашында жұмысқа пысықтық танытқан әлгі жігіт директордың қосып жазған мәліметтеріне өзі де аздап қосып, ауданға жіберіп тұрса керек. Содан кеңшар аудан бойынша алға бір-ақ шығыпты.

Қызды-қыздымен екеулеп қосып жазған мәлімет бірде шектен асып кетсе керек. Көрер көзге, естір құлаққа сенімсіз көрінген мәліметті аудан кейін қайтарыпты. Бұған абыржыған директор Ермөшкені шақырып алып:

– Осы айда мәлімет неге қабыспай қалды? – деп сұрапты.

Сонда Ермөшке:

– Сіздің қосқаныңыз бар, аздап менің қосқаным бар емес пе, – депті.

Өнерлі жігіт

Қалаға келген ауылдас екі жігіт бір келіншекпен танысыпты. Сонда бірі сөздің майын ағызып тұрып, әлгі келіншекті өзіне қаратып алыпты. Ертеңіне жолы болмаған екіншісі:

– Апырмай, келіншектің алдында мың құбылған өнеріңе қайран қалдым, – десе керек. Сонда анау:

– Е, он бес жыл парторг болдым емес пе, – депті.

Қайтып келмеген қалпақ

Ертеректе мұндай көп бөлмелі үйді кім көрген. Бәленше жан бір бөлмелі үйде түнеп шығатын. Сонда біреу басына қалпағын жастанып жататын болыпты. Ондағысы - жұрт ұйықтады-ау деген кезде әлгі қалпағын бөлек жатқан әйеліне лақтырып, қасына шақырып алатын көрінеді.

Бірде лақтырған қалпағы қайтып келменгі. Жауап күтіп жатып қатты ұйықтап кетсе керек. Таңертеңіне тұрса қалпағы ұшып барып, шылапшынға түсіпті. Түні бойы түзге отырған балалары қалпакты дымдап қойыпты.

«Майланбасаң, майланба»

Мінезі күйгелек бір жолдасым мектепті бітіре салып, трэктірші болып жұмысқа орналасады. Бірден жүргізуін, ана-мынасын жөндеуін білмей, әркімнен сұрастырып үйрене бастайды. Бірде бригадир әлгі жолдасыма:

– Трэктірің шикылдап жүр ғой, майлап ал, – дейді. Маңында сұрай қоятын ешкім болмағандықтан, әлгі жолдасым майлағышты алып, жұмысқа өзі кіріседі. Қай жерін майларын білмей трэктірді бір айналып шығады да, шүртііп шығып тұрған түтіктерге майлағышты тоса береді. Майы далаға кетіп әбден дал болған жолдасым бір кезде ашу қысып, майлағышты ала сала:

– Майланбасаң, майланба, менің нем кетті, – деп трэктірді сабай бастайды. Күйгелектігіне не берерсің!

Тағы бірде қонаққа бармақ болып жинала бастадық. Үйіне барсақ, әлі шылғауын таба алмай әлек болып жүр екен. Біздің асықтырғанамызға одан сайын күйгелектеніп:

– Табылмасаң, табылма, менің нем кетті, – деп әбдірадағы таза кездемені қак бөліп шұлғанды да, соңымызға ерді.

«Тарас танысың болса, қоя бер»

О кезде кей жігіт ұнатқан қызын алып қашып үйленіп жататын. Біздің ауылдың бір жігіті де сөйтпек болып, жолдастарын ертіп, сөз байласқан қыздың ауылына аттанады. Күн боран болса керек. Ауылға кештетіп келген жігіттер қызға хабар береді. Қыз да дайын отыр екен, киініп тысқа шығып ағаш жаққа беттейді. Мұны сезген біреу:

– Бәленшекейдің қызын алып қашты, алып қашты, - деп шу көтереді. Шуды естіген ауыл жігіттері лезде жиналып, тұра ұмтылады. Сол кезде қызға келген жігіттердің бірі насыбай атып тұрса керек. Сасқанынан шақшасын қарға түсіріп алып, іздей бастайды. Аналар мұны күтіп тұрсын ба, қолдарына қыз тиген соң тұра қашады. Келіп қалған қуғыншылар:

– Сен бұл жерде не іздеп жүрсің?- дейді бұған.

– Шақшамды іздеп жүрмін. Әкем көзімдей көр деп сыйға қалдырған еді, – дейді мынау.

– Ой, мынауың нағыз Тарас қой, – дейді риза болған қуғыншылардың бірі.

– Әй, Тарас танысың болса, қоя бер. Ана жігіттерді қуайық, – депті өзге қуғыншылар.

«Дураку понятно»

Ермөшкенің кеңшарда жағармай құюшы болып істеп жүрген кезі екен. Бірде ауданға бармақ болып кеңшардың автобусына отырыпты. Жол-жөнекей автобус әуелі ықылық атып, сосын пысқырып-түшкіріп

тоқтай берсе керек. Бұған әбден ыза болып, беркесі кеткен шопыр жігіт Ермөшкеге қарап тура айтуға ыңғайсызданып:

– Дәуде болса бензин таза емес, су қосылса осылай болушы еді, – дей беріпті. Сонда Ермөшке аңқаулықпен ойына ештеңе алмай:

– Дураку понятно, что су косылғаны, – депті.

«Менің бүлінгенім жаман болар»

Бірде сексеннен асқан әкем қалаға келіпті. Мен іссапармен ауданға кеткен едім. Үйде қалған келіншегім мен балдыз келінім қарсы алыпты. Кешкісін ас пісіріп, табақ жасап, алдына сыра қойыпты. Үш литрлік ыдысқа құйылған сыраны қарт адам жалғыз қалай тауыссын, ептеп бірлі-жарым стақан ішіп, болдым десе керек. Сонда екі келін:

– Ата, мына сыраны ішіп қойыңыз, текке бүлініп кетеді ғой, – десіпті. Сонда әкем:

– Е, шырақтарым-ай, сыраның бүлінгені ештеңе етпес, менің бүлінгенім жаман болар, – депті.

Қыста шалғы шабар ма

Ақпанның аяғы болса керек. Еңбек ауылында тұратын бір ақсақал ақ көйлек, ақ дамбалмен далаға шығып, ақ қардың үстінде таяғын шалғы қылып сілтеп тұрған көрінеді. Бірі қырықтан асқан, бірі қырықты алқымдап қалған екі ұлы мұны көріп:

– Ойбай, әкеміз ақылын алдыра бастаған ба, қалай өзі, – десіп тысқа шығады. Әкесі байқамаған болып, әлгі қимылын жалғастыра беріпті.

– Әке, ақ қардың үстінде неғып тұрсың, салқын тиеді ғой, – десіпті ұлдары болмағасын. Сонда әкесі:

– Шіркін-ай, мына қардың үстінде көкорай шалғын шөп болып, шалғыны олай бір, бұлай бір сілтер ме еді, – депті. Шөп таусылып, қорада аш тұрған сиырдың мөңірегенін естігенде екі ұл әкенің мұқатуын бір-ақ ұғып, ұялғандарынан жер шұқып тұрып қалса керек.

«Әке еңбегін ақтаған ұл»

Әкесі баласына «сені оқытумен жүргенде көйлек-дамбалсыз қалдым» деп ұрысатын болған. Сол баласы оқу бітіріп, жұмысқа орналасып, алғашқы айлығын алғанда әкесіне отыз пар көйлек-дамбал сатып алса керек. Сонда әкесі:

– Балам-ау, балалығың әлі басылмаған ба, мұның бәрін қайтемін, – депті. Сонда баласы:

– Маған ұрысқанда көйлек-дамбалсыз қалдым деуші едің ылғи. Сол есіме түсіп, алғаным ғой, – депті.

«Бұзауың соқыр екен»

Бір жүргізуші ызғытып келе жатып, көшеде өтіп бара жатқан бұзауды аңдамай қағып кетсе керек. Мұны көріп қалған иесі жүргізушіден бұзауын даулап, төлеу сұрапты. Сонда жүргізуші өліп жатқан бұзауды олай қарап, бұлай қарап, жұмулы көзін көріп:

– Байқайсың ба, бұзауың соқыр екен. Көзі көрсе аңғарадай машинаға соғылып не жыны бар,- депті.

Бұл да бір нарықтың белгісі

Қалада әжептәуір қызмет істейтін бір азамат ауылына барып, тері-терсек, жүн-жұрқа жинап, сауда жасап жүрсе керек. Бұған таңданған біреу:

– Апырмай, ә, кеше бетке ұстар қызметі бүгін жүн-жұрқаға айналып кеткен бе? – депті. Сонда Алматыға барып келген бір жолдасы:

– Бұған таңырқайтын несі бар. Қала түгіл Алматыдағы ғылым кандидаттары түске дейін сабақ беріп, түстен кейін базарда сатушы болып жүр ғой, – депті.

«Аш иттің құйрығын сұқ ит жалайды»

Баяғыда бір байдың қора толы қойынан тоқтысы өліп қалса керек. Соның орнын толтырмақ болып бай түнде кедейдің жалғыз тоқтысын ұрлап, қойына қосып жіберіпті. Мұны сезген кедей биден төрелік сұрапты. Бірақ би кедейдің сөзіне сенбей, байды ақтай берсе керек. Сонда амалы құрыған кедей ашынып:

– Аш иттің құйрығын сұқ ит жалайды, – депті сөзбен мұқатып. Бәлкім бұл мақал осындайдан қалған болар.

Шешесінен аумапты

Бірде қайын атасы күйеу баласынан:

– Қалың қалай, қызымның жайы қалай, – деп сұрапты. Сонда күйеу баласы:

Қыбырлаған қабағына қарап,
Сылдырлаған табағына қарап,
Адырайған көзіне қарап,
Шодырайған сөзіне қарап,
Бәлен деуге шама жоқ,
Жаутаңдаған бала боп,
Отырған жайымыз бар, – депті.

Сонда қайын атасы:

– Апырмай, шешесіне аумай тартқан екен, – десе керек.

МАЗМҮНІ

Алғысөз.....5-8 бет

Бірінші бөлім

Сықақтар.....9-62 бет

Екінші бөлім

Мысалдар.....63-71 бет

Үшінші бөлім

Бірқақпайлар.....73-80 бет

Төртінші бөлім

Шымшымалар.....81-94 бет

Бесінші бөлім

Мағынасы майысқан мақалдар.....95-107 бет

Алтыншы бөлім

Ауыл әзілдері.....109-142 бет

Ж. ШАХАНОВ.
Солақайлар соқпағы.

Редакторы: Нұрсайын Шәріп
Басылымға дайындаған: Күлпаш Қалғужина,
Ақнұр Бейсенбаева
Корректоры: Дәмет Бектасова
Дизайнері: Сәуле Ахмадиева

2008 жылы баспаға тапсырылған.
Офсеттік басылым. Көлемі 8,4 баспа табак.
60x84/16. Әріп түрі TimesNewRoman.
Таралымы 300. Тапсырыс № 3017
“Полиграфия” АҚ басылды.
Петропавл қаласы,
Қазақстан Конституциясы көшесі, 11